

Firms' Risk Disclosure and Reporting: A Comprehensive Framework

*Mohammad Namazi**
*Mehdi Ebrahimi Maimand***

Abstract

Objective: increasing complexity and competitive in business has led to emphasize on organizations to provide a higher volume and more qualitative information in order to promote transparency and reduce information asymmetries. These changes have meant that the usefulness of the information provided by the traditional financial statements to their potential users becoming less and less valuable, leading to a higher demand of relevant information and an effort by standard regulators to improve quality and timeliness of the information. Risk information play an important role in the decision-making process and evaluation of the company. In this sense, the information about risks can contribute to manage changes, reduce the cost of capital, report on the future path of the business model, and allow companies to communicate the risk messages that they wholly understand their own risks and have developed practices to manage them. In addition, information about risk helps investors to valuation of the firms and in the assessment of management's work. Accordingly, this study explores establishing a theoretical and comprehensive framework for risk disclosure for the firms listed in Tehran Stock Exchange (TSE), and determines various risks empirically.

Method: For this purpose, a quantitative survey research methodology was exerted, and the attitude of auditors, academics, and financial analysts, towards the framework for risk disclosure were investigated. Required data were obtained by questioner from sample of 203 preceding individuals in 2016, 2017 and analyzed by using comparative, T test, Wilcoxon, and Friedman tests.

Results: Results showed that risks information need to be provided to different stakeholders including investors, financial analysts, creditors, government, managers, suppliers resources (non-financial) and customers. The purpose of providing this information should be aimed at assisting decision making and disclosure of risks information must be mandatory. Qualitative characteristics of risk disclosure including relevancy, reliability, comparability, understandability, and materiality and costs- benefits should also be determined. In regard to qualitative or quantitative risk disclosures, a concise and approved guideline is required for quantitative disclosure and different quantification techniques to risk disclosures also required. In addition, for assimilation of risk information, forward-looking and backward-

Abstract

looking and negative and positive information about risk must be considered with focusing on negative and forward-looking information.

Conclusion: According to research findings, all types of risk, including financial, strategic, operational, integrity and empowerment are required and must be prioritized according to their importance and impact. This research identifies a number of issues for regulator and standard setter to establish requirements for risk disclosure. In addition, the findings can be used by professional associations to provide suggestions for risk disclosure.

Keywords: *Risk Disclosure, Risk Reporting Framework, Qualitative Characteristics of Information, Stakeholder.*

Paper Type: *Research Paper.*

Citation: Namazi, M., Ebrahimi Maimand, M. (2021). Firms' risk disclosure and reporting: A comprehensive framework. *Journal of Accounting Knowledge*, 12(2), 1-27 [In Persian].

افشا و گزارشگری ریسک شرکت‌ها: ارائه چارچوب جامع

محمد نمازی*

مهدی ابراهیمی میمند**

چکیده

هدف: اطلاعات مربوط به ریسک نقش مهمی در فرایند تصمیم‌گیری درست و ارزیابی شرکت‌ها ایفا می‌کنند. بر این اساس پژوهش حاضر به‌گونه تجربی به بررسی چارچوب جامع برای گزارشگری ریسک در شرکت‌های ایرانی می‌پردازد.

روش: برای این منظور دیدگاه حساب‌برسان، دانشگاهیان و تحلیل‌گران مالی مورد بررسی قرار گرفت. داده‌های مورد نیاز با استفاده از ابزار پرسش‌نامه از نمونه‌ای شامل ۲۰۳ نفر در سال ۱۳۹۵ جمع‌آوری و با استفاده از آزمون‌های مقایسه‌ای مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که در ارائه اطلاعات مربوط به ریسک باید گروه‌های مختلف ذی‌نفع شامل سرمایه‌گذاران، تحلیل‌گران مالی، اعتباردهندگان، دولت، مدیران، تامین‌کنندگان منابع (غیرمالی) و مشتریان مدنظر قرار گیرد. هدف ارائه اطلاعات ریسک باید کمک به بهبود تصمیم‌گیری و افشای ریسک‌ها به خصوص ریسک‌های مالی برای شرکت‌ها الزامی باشد. ویژگی‌های کیفی شامل مربوط بودن، قابل اتکا بودن، قابل مقایسه بودن، با اهمیت بودن، قابل درک بودن نیز باید مورد توجه قرار گیرد و فزونی منافع بر مخارج از راه دستورالعمل‌هایی تعیین شود. در رابطه با تعیین کمی با کیفی بودن افشای ریسک، نیاز به وجود دستورالعملی مصوب بوده و در زمینه ریسک‌های کمی، استفاده از فنون مختلف کمی‌سازی مناسب است. هم‌چنین برای ارائه اطلاعات مربوط به ریسک باید به زمان گذشته و آینده و ریسک‌های مثبت و منفی توجه شود، ولی تمرکز بر اطلاعات آینده‌نگر و منفی باشد.

نتیجه‌گیری: افشای اطلاعات مربوط به انواع ریسک‌ها شامل مالی، راهبردی، عملیاتی، درستی و توانمندی مورد نیاز ذی‌نفعان بوده و شرکت‌ها باید بر اساس اهمیت و اثرگذاری انواع ریسک‌ها آن‌ها را به صورت اولویت‌بندی شده ارائه دهند. یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند از سوی تدوین‌کنندگان الزامات گزارشگری و هم‌چنین نهادهای حرفه‌ای در تدوین مقررات و ارائه پیشنهادها برای افشای ریسک مورد استفاده قرار گیرد.

مجله دانش حسابداری، دوره دوازدهم، ش ۲، پیاپی ۴۵، صص. ۱-۲۷.

* استاد گروه حسابداری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. (رایانامه: mnamazi@rose.shirazu.ac.ir).

** نویسنده مسئول، دکتری گروه حسابداری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران. (رایانامه: ebrahimimehdi10@gmail.com).

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۲۰

تاریخ دریافت: ۹۹/۴/۲۶

ناشر: دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه شهید باهنر کرمان.

DOI: 10.22103/jak.2021.16194.3294

©The Authors.

واژه‌های کلیدی: افشای ریسک، چارچوب گزارشگری ریسک، ویژگی‌های کیفی اطلاعات، ذی‌نفعان.

نوع مقاله: پژوهشی.

استناد: نمازی، محمد؛ ابراهیمی میمند، مهدی. (۱۴۰۰). افشا و گزارشگری ریسک شرکت‌ها: ارائه چارچوب جامع. مجله دانش حسابداری، ۱۲(۲)، ۱-۲۷.

مقدمه

حسابداری به‌عنوان سیستمی اطلاعاتی مطرح است که اطلاعات مالی و غیر مالی را در اختیار تصمیم‌گیرندگان مختلف از جمله سهامداران، سرمایه‌گذاران، مدیران و دولت قرار می‌دهد. در صورتی که افشا با کیفیت و کافی باشد، امکان بهبود در پیش‌بینی آتی و تصمیم‌های صحیح‌تر و افزایش مشروعیت شرکت فراهم می‌شود و در نتیجه عملکرد بازار بهبود و امکان بقای شرکت نیز افزایش می‌یابد (گول و لونگ، ۲۰۰۴ و سامکین و اسکیندر، ۲۰۱۰). افشای مناسب و با کیفیت بیان‌گر ارائه اطلاعاتی است که به افزایش شفافیت و کاهش ناقریگی اطلاعاتی منجر می‌شود (لوبو و ژو، ۲۰۰۱؛ ۳). اطلاعات مربوط به «ریسک» یکی از اطلاعات مهم مورد تقاضای سرمایه‌گذاران و دیگر ذی‌نفعان است و ناکافی و یا ناموجود بودن اطلاعات ارائه شده، مربوط بودن اطلاعات حسابداری را تهدید می‌کند؛ چراکه این اطلاعات از هر دو جنبه ارزش‌گذاری و ارزیابی مباشرت دارای اهمیت هستند (دوبلر و همکاران، ۲۰۱۱ و میهنکن، ۲۰۱۳ و کاردان و خلیلیان موحد، ۱۳۹۲). هم‌چنین گزارشگری ریسک اطلاعاتی را برای ارزیابی ریسک عملکرد اقتصادی آتی (دوبلر و همکاران، ۲۰۰۵ و لنسلی و شریوز، ۲۰۰۶؛ ۳) و جهت‌دهی درک ذی‌نفعان از مسؤلیت شرکت (لنسلی و کاجوتر، ۲۰۰۸ و اولیویرا و همکاران، ۲۰۱۱) فراهم می‌کند. بر این اساس در سال‌های اخیر گزارشگری ریسک جایگاه ویژه‌ای در رویه‌های گزارشگری مالی، قوانین و پژوهش‌ها در صنایع مالی و غیر مالی پیدا کرده است. در نتیجه انجمن‌های حرفه‌ای (از قبیل هیئت استانداردهای حسابداری مالی و هیئت استانداردهای حسابداری بین‌المللی) و نهادهای تدوین‌کننده مقررات (از قبیل کمیسیون بورس اوراق بهادار ایالات متحده) در پاسخ به این نیاز، الزاماتی را در خصوص افشای ریسک‌های مالی و غیر مالی مقرر داشته‌اند. افزون بر این، برخی انجمن‌های حرفه‌ای (از قبیل انجمن حسابداران خبره کانادا و انجمن حسابداران رسمی آمریکا) نیز چارچوب‌های پیشنهادی برای افشای اختیاری ارائه نموده‌اند. هرچند این چارچوب‌ها و استانداردها نیز کاستی‌هایی در عمل داشته و بر اساس شرایط هر کشور و تقاضای مربوط تدوین شده‌اند.

در بررسی افشای ریسک، پژوهش‌های مختلف (برای نمونه مهبت، ۲۰۰۵؛ لنسلی و شریوز، ۲۰۰۶؛ دوبلر، ۲۰۰۸؛ میهنکن، ۲۰۱۳ و آبراهام و شریوز، ۲۰۱۴؛ الشندیدی و نری، ۲۰۱۵) به بررسی جنبه‌های گوناگون افشا و گزارشگری ریسک پرداخته‌اند؛ اما این حوزه از مطالعات هنوز نوظهور بوده و کاستی‌هایی از قبیل افشای ناکافی، افشای شکلی، افشای کمی اندک و پراکندگی در افشا و گزارشگری ریسک یافت می‌شود (لنسلی و شریوز، ۲۰۰۶؛ و دوبلر و همکاران، ۲۰۱۱). افزون بر این، بخش مهمی از الزامات افشای ریسک مربوط به ریسک‌های مالی است. هم‌چنین عوامل مختلفی از قبیل فرهنگ (گرینبلات و کولهارجو، ۲۰۰۱)، سیستم قانون عرفی و حقوقی (خلیف و حسینی، ۲۰۱۶) و زبان

(وست و گراهام، ۲۰۰۴) می‌توانند در نحوه ارائه اطلاعات و استفاده از آن‌ها مؤثر باشند. لذا، ارائه چارچوبی برای افشای اطلاعات مربوط به ریسک با توجه به شرایط خاص هر کشور از ابعاد و جنبه‌های مختلفی قابل بررسی است. براین اساس، پژوهش حاضر بر آن است تا چارچوبی مناسب برای گزارشگری ریسک براساس دیدگاه دانشگاهیان، تحلیل‌گران مالی و حساب‌رسان ارائه نماید. در این رابطه این پژوهش در پی آن است که به این سؤال پاسخ دهد: چارچوب مناسب برای گزارشگری ریسک در ایران چیست؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مفهوم ریسک

ریسک به گونه سنتی به عنوان احتمال خطر، زیان، صدمه یا سایر پی آمدهای نامساعد تعریف می‌شود. **نچل (۲۰۰۲)** ریسک را به عنوان احتمال این که نتایج تصمیم کمتر از انتظار باشد، تعریف کرد. **فدراسیون بین‌المللی حسابداران (۱۹۹۹)** ریسک را به عنوان رویداد بالقوه آتی تعریف می‌کند که می‌تواند دستیابی سازمان به هدف‌های راهبردی، عملیاتی و مالی را تحت تأثیر قرار دهد. گزارش فدراسیون بین‌المللی حسابداران تمرکز ریسک را از مفهوم منفی، به تفسیری مثبت تغییر داد و بیان می‌کند که مدیریت ریسک بخشی از فرآیند ایجاد ارزش پایدار برای سهامداران است. به گونه‌ای مشابه، **انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز (۱۹۹۹)** نیز ریسک را به عنوان هر رویدادی که ممکن است عملکرد شرکت‌ها را تحت تأثیر قرار دهد، تعریف کرده و بیان می‌کند که ریسک تنها شامل جنبه‌های منفی نیست. بنابراین، در نظر گرفتن هر دو جنبه ریسک شامل منفی و مثبت (فرصت) در تصمیم‌های مختلف و گزارشگری اهمیت دارد. هم‌چنین می‌توان بین ریسک و عدم قطعیت تفاوت قابل شد. ریسک بیان‌گر شرایطی است که نسبت به رویدادهای آینده اطلاع دقیقی وجود ندارد؛ اما توانایی برآورد احتمال آن وجود دارد؛ درحالی‌که عدم قطعیت شرایطی است که احتمال رویدادها نیز نامشخص است (نایت، ۲۰۱۲؛ ۴۶). از سوی دیگر برخی مطالعات حوزه مالی، ریسک را در قالب‌های سیستماتیک و غیر سیستماتیک دسته‌بندی کرده‌اند (برای نمونه **بانسل و کلاند، ۲۰۰۴**). برخی نیز از قبیل **لسلی و شریوز (۲۰۰۶)**، **امران و همکاران (۲۰۰۹)** و **مختار و ملت (۲۰۱۳)** دسته‌هایی شامل ریسک‌های مالی، عملیاتی، توانمندسازی، فناوری اطلاعات، درستی و راهبردی را در حوزه ریسک ارائه نموده‌اند.

افشا و گزارشگری ریسک

به گونه‌ای کلی تعریف مشخصی از افشای کافی وجود ندارد (**میر و همکاران، ۱۹۹۵؛ ۵۱**). در این رابطه تعریف‌های گوناگونی برای افشا از سوی پژوهشگران و نهادهای مختلف ارائه شده است. برای نمونه، **کمیته استانداردهای بین‌المللی حسابداری (۱۹۸۹)** افشا را محدود به شیوه ارائه اطلاعات در صورت‌های مالی و یادداشت‌های همراه می‌داند. **ولک و همکاران (۱۹۹۲)** مفهوم افشا را گسترش داده و افشا را شامل اطلاعات صورت‌های مالی و سایر اطلاعات از قبیل پیش‌بینی‌های مالی و عملیاتی و رویدادهای اتفاق افتاده بعد از تاریخ صورت‌های مالی تعریف می‌کنند. مولر و همکاران نیز در تعریفی گسترده افشا را شامل هر نوع انتشار اطلاعات در رابطه با شرکت شامل گزارش‌های سالانه، اخبار و روزنامه‌ها و مجله‌ها می‌دانند (به نقل از **میر و همکاران، ۱۹۹۵**). هم‌چنین **گیببیز و همکاران (۱۹۹۰)** افشای مالی را به عنوان انتشار آگاهانه اطلاعات به صورت اطلاعات مالی و غیرمالی، کمی یا کیفی، الزامی یا اختیاری، از راه کانال‌های

رسمی و غیررسمی تعریف کردند. **وون البرتی و همکاران (۲۰۱۲)** نیز بیان داشتند که افشای شرکتی محدوده گسترده‌ای از اطلاعات مالی و متنی، اجباری و اختیاری و افشای اینترنتی و کاغذی را پوشش می‌دهد.

افشای ریسک به عنوان مجموعه‌ای از اطلاعات شامل برآوردهای مدیریت، قضاوت‌ها، خط‌مشی‌های حسابداری مبتنی بر بازار (از قبیل مصون‌سازی مشتقه‌ها، ابزارهای مالی و ارزش منصفانه) و همچنین افشای اطلاعات غیرمالی در مورد برنامه‌ها، راهبرد و سایر ریسک‌های اقتصادی، سیاسی، مالی، مدیریت ریسک و ریسک کنترل‌های داخلی است (حسن، ۲۰۰۹؛ ۶۶۹). **لنسی و شریوز (۲۰۰۶)** نیز افشای ریسک را به صورت ارائه اطلاعاتی تعریف می‌کنند که خواننده را از هر فرصت یا تهدید، خطر و در معرض قرار داشتنی که بر شرکت اثر داشته یا ممکن است داشته باشد و یا مدیریت این فرصت‌ها، تهدیدها، خطرها و در معرض قرار داشتن‌ها آگاه کند. با وجود تعریف‌ها و دسته‌بندی‌های جامع، استانداردها و الزامات گزارشگری ریسک، بیشتر بر افشای ریسک مالی متمرکز هستند (برای نمونه گزارشگری مالی شماره ۴۸ و استانداردهای بین‌المللی حسابداری شماره ۳۲ و ۳۹ و استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۷). اگرچه با افزایش تقاضا برای اطلاعات ریسک‌های غیرمالی، برخی استانداردها و الزامات از قبیل استاندارد حسابداری شماره ۵ آلمان ارائه اطلاعات ریسک‌های غیرمالی و حسابرسی افشای ریسک و مدیریت ریسک را نیز الزامی کرده‌اند.

اهمیت افشا و گزارشگری ریسک

در رابطه با اهمیت افشای ریسک، مواردی هم‌چون بهبود تصمیم‌گیری و ارزیابی مباشرت، کاهش ناقرینگی اطلاعاتی و ارتباط بهتر با ذی‌نفعان ذکر شده است.

الف: تصمیم‌گیری مالی و ارزیابی مباشرت

در چارچوب مفهومی گزارشگری مالی و نوشته‌های حسابداری و مالی، هر دو جنبه مفید بودن برای تصمیم‌گیری و نقش مباشرتی اطلاعات مدنظر قرار گرفته است (**هیئت استانداردهای حسابداری بین‌المللی، ۲۰۱۰ و بئر و همکاران، ۲۰۱۰؛ ۲۹۷**). به این ترتیب، افشای اطلاعات حسابداری و ریسک می‌تواند با کاهش ناقرینگی اطلاعاتی به هدف‌های ارزش‌گذاری و ارزیابی مباشرت کمک کنند (**بئر و همکاران، ۲۰۱۰؛ ۲۹۷ و میهنکن، ۲۰۱۳؛ ۳۱۴**). از یک سو، سرمایه‌گذاران و ذی‌نفعان خواهان بهبود در افشای ریسک به منظور اتخاذ تصمیمات آگاهانه هستند (مطابق **رجب و هندلی-اسکاچلر، ۲۰۰۹؛ ۲۲۵**). از سوی دیگر، اطلاعات ریسک برای ارزیابی مباشرت از اهمیت بالایی برخوردارند (**کوتاری و همکاران، ۲۰۱۰**)؛ زیرا رابطه بین ریسک و عملکرد مستقیم است (مطابق **هاچینسون و همکاران، ۲۰۱۳**)؛ اما در رابطه با سطح ریسک‌پذیری مدیران و مالکان تفاوت وجود دارد؛ بر این اساس مالکان نیاز به پایش رفتار مدیران در خصوص سطح ریسک شرکت دارند (**فورتین و همکاران، ۲۰۱۰؛ ۹۰۰**).

ب: کاهش ناقرینگی اطلاعاتی، بهبود نقدشوندگی و کاهش هزینه سرمایه

افشای ریسک اطلاعات مربوطی را برای استفاده در الگوهای ارزش‌گذاری ارائه می‌کند (**میهنکن، ۲۰۱۳؛ ۳۱۵**). به این ترتیب افشا و گزارشگری ریسک در عملکرد مناسب بازار سرمایه اثرگذار است (**دیومز، ۲۰۰۸؛ ۱۲۲**). در صورت افشای ناکافی، مدیران برتری اطلاعاتی نسبت به افراد بیرونی کسب خواهند کرد (ایجاد ناقرینگی اطلاعاتی) و این موضوع موجب گزینش نادرست و خطر اخلاقی می‌شود. با توجه به این که سرمایه‌گذاران اطلاعات مربوط به ریسک را

در تصمیمات سرمایه‌گذاری خود لحاظ می‌کنند (جوریون، ۲۰۰۲ و تان و همکاران، ۲۰۱۷)، در صورت عدم افشای کافی این اطلاعات، ناقزینگی اطلاعاتی ایجاد می‌شود. با افزایش در ناقزینگی اطلاعاتی، فاصله قیمتی خرید و فروش افزایش می‌یابد (مطابق کمپل و همکاران، ۲۰۱۴). در نتیجه ناقزینگی اطلاعاتی می‌تواند موجب کاهش حجم معاملات (میهنن، ۲۰۱۳؛ ۳۲۱) و در نهایت کاهش نقدشوندگی سهام گردد (مطابق جلیلی و همکاران، ۱۳۹۳). هم‌چنین می‌توان بیان داشت که افشای اختیاری به طور کلی (پورحیدری و همکاران، ۱۳۹۳) و اطلاعات مربوط به ریسک می‌تواند موجب کاهش هزینه سرمایه شود (مطابق هیلی و پالپو، ۲۰۰۱؛ ۴۲۱). دوبر (۲۰۰۵) نیز بیان می‌کند که کاهش ناقزینگی اطلاعاتی در نتیجه افشای ریسک می‌تواند موجب کاهش صرف ریسک مورد مطالبه سرمایه‌گذاران و در نهایت کاهش هزینه سرمایه شود. به‌گونه‌ای کلی می‌توان نتیجه گرفت که گزارشگری ریسک، به ایجاد محیط باثبات برای سرمایه‌گذاران و انباشت سرمایه کمک می‌کند (رجب و هندلی - اسکاچلر، ۲۰۰۹؛ ۲).

ج: بهبود روابط با ذی‌نفعان

اطلاعات مربوط به ریسک تنها برای سرمایه‌گذاران مهم نیست، بلکه دیگر ذی‌نفعان مالی و غیرمالی نیز به اطلاعات مربوط به ریسک اهمیت می‌دهند؛ زیرا میزان ریسک‌پذیری شرکت و توانایی مدیریت ریسک، می‌تواند آن‌ها را متأثر سازد (مطابق امران و همکاران، ۲۰۰۹). هم‌چنین، وقوع رویدادهای از قبیل ورشکستگی، ریسک‌های سرمایه‌گذاری و مسائل قانونی موجب ترغیب همه گروه‌های ذی‌نفع به تقاضای اطلاعات ریسک شده است (ادمو، ۲۰۱۳؛ ۱۴۰). وقوع ریسک‌های مختلف نیز ممکن است به مشروعیت و شهرت شرکت صدمه بزند (لسلی و کاجوتر، ۲۰۰۸؛ ۶۵). بنابراین، با ارائه اطلاعات مربوط به ریسک، می‌توان ناقزینگی اطلاعاتی را کاهش داد و به درک بهتر ذی‌نفعان از ریسک شرکت کمک نمود تا بر این اساس روابط شرکت با گروه‌های ذی‌نفع بهبود یافته و حمایت آن‌ها جلب گردد. در نتیجه افشای مناسب ریسک و برقراری ارتباطات مؤثر با ذی‌نفعان، مشروعیت شرکت نیز افزایش می‌یابد (سامکین و اسکیندر، ۲۰۱۰؛ ۲).

گزارشگری و افشای ریسک در ایران

در ایران گزارشگری و افشای ریسک کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در استاندارد حسابداری شماره ۴ در خصوص ذخایر، بدهی‌های و دارایی‌های احتمالی ارائه شده است. هم‌چنین در گذشته استاندارد حسابداری شماره ۱۵ (سرمایه‌گذاری‌ها - تجدید نظر شده سال ۱۳۹۲) در خصوص مصون‌سازی ارزش منصفانه و جریان نقد مطالبی ارائه شده بود. اخیراً و برای صورت‌های مالی که دوره مالی آن‌ها از ابتدای سال ۱۳۹۸ به بعد است دو استاندارد ابزارهای مالی: ارائه و ابزارهای مالی: افشا لازم‌الاجرا گردیده است. در استانداردهای مذکور موضوع ابزارهای مالی، تهاثر ابزارها و هم‌چنین افشای کمی و کیفی ریسک‌های ناشی از ابزارهای مالی شامل ریسک اعتباری، نقدینگی و بازار (البته تنها به این موارد محدود نمی‌کند) می‌باشد. هم‌چنین در بازار سرمایه نیز برخی الزامات برای افشای ریسک مطرح شده است. شورای عالی بورس و اوراق بهادار و سازمان بورس و اوراق بهادار در دستورالعمل ثبت و عرضه عمومی اوراق بهادار (ماده ۶)، دستورالعمل انتشار اوراق اجاره (ماده ۲۰) و اوراق مرابحه (ماده ۱۷)، گزارش تحلیل ریسک‌های مرتبط با موضوع فعالیت شرکت را مقرر نموده است. در نمونه گزارش فعالیت هیئت مدیره (در راستای اجرای ماده ۲۳۲ قانون تجارت (مصوب ۱۳۴۷)) و گزارش تفسیری مدیریت که از سوی سازمان بورس و اوراق بهادار برای شرکت‌های پذیرفته

شده در بورس و فرابورس الزام شده، افشای اطلاعات ریسک مطرح و نمونه‌هایی از ریسک ارائه شده که در صورت وجود برای شرکت، باید افشا شوند. در این نمونه گزارش‌ها بیان شده است که پیش‌بینی آثار و نتایج احتمالی ریسک‌ها بر عملکرد شرکت در حوزه‌های مختلف و نیز راه‌حل‌های هیئت مدیره برای پوشش و مدیریت کردن آن‌ها تشریح شود. در نهایت در دستورالعمل کنترل‌های داخلی در ماده ۵، مدیریت ارشد شرکت‌ها ملزم به مدیریت ریسک شده‌اند و در خصوص کنترل‌های داخلی به صورت دست کم سالانه گزارش دهند. با وجود این آنچه که در این موارد ذکر شده است اصول، رویه‌ها، محدودیت‌ها، نقاط تمرکز، فنون و پیوستگی را به گونه‌ای ساختارمند و عملیاتی تبیین و تشریح نمی‌کند.

چارچوب گزارشگری ریسک

نظر به نبود چارچوب مناسبی برای افشای ریسک و وجود عوامل مختلفی از قبیل فرهنگ (گرینبلات و کولهارجو، ۲۰۰۱)، سیستم قانون عرفی و حقوقی (خلیف و حسینی، ۲۰۱۶) و زبان (وست و گراهام، ۲۰۰۴) که می‌توانند در نحوه ارائه اطلاعات و هم‌چنین استفاده از آن‌ها مؤثر باشند؛ لذا ارائه چارچوبی برای افشای اطلاعات مربوط به ریسک با توجه به شرایط خاص هر کشور از ابعاد و جنبه‌های مختلفی قابل بررسی است. برای دستیابی به ارائه چارچوب مفهومی گزارشگری ریسک در ایران موارد زیر قابل طرح است:

ذی‌نفعان گزارشگری ریسک

در گذشته بیشتر توجه در گزارشگری بر وام‌دهندگان و سرمایه‌گذاران قرار داشت؛ اما با مطرح شدن تئوری ذی‌نفعان و هم‌چنین موضع مشروعیت شرکت، دامنه اشخاص مورد توجه در گزارشگری گسترش یافت. پژوهش‌ها ذی‌نفعان گزارش‌های شرکت‌ها را برای گروه‌های مختلفی شامل سرمایه‌گذاران در حقوق صاحبان سهام و تحلیل‌گران مالی (برای نمونه کمپل و همکاران، ۲۰۱۴؛ بال و همکاران، ۲۰۰۸)، وام‌دهندگان (کوتاری و همکاران، ۲۰۱۰ و بال و همکاران، ۲۰۰۸)، مشتریان و تامین‌کنندگان (کلاپر و همکاران، ۲۰۱۱ و سولومن و همکاران، ۲۰۰۰)، دولت (به خصوص وزارت اقتصاد و دارایی) (مؤمنی و مجتهدزاده، ۱۳۸۲) و کارکنان (سولومن و همکاران، ۲۰۰۰) در نظر گرفته‌اند و بیان داشته‌اند که بین این گروه‌ها نیازهای اطلاعاتی متفاوتی وجود دارد (کوتاری و همکاران، ۲۰۱۰؛ بال و همکاران، ۲۰۰۸). هرچند از جنبه‌هایی دارای هم‌پوشانی نیز هستند.

هدف گزارشگری ریسک

تمرکز اولیه گزارشگری می‌تواند بر هدف مفید بودن برای تصمیم‌گیری یا کمک به ارزیابی و مباشرت مدیریت باشد (بشر و همکاران، ۲۰۱۰؛ ۲۹۷). پژوهش‌های مختلفی به بررسی این دو جنبه پرداخته‌اند که برخی هدف از ارائه اطلاعات را کمک به تصمیم‌گیری (جوریون، ۲۰۰۲؛ کمپل و همکاران، ۲۰۱۴؛ هیئت استانداردهای حسابداری مالی، ۱۹۷۸ و میهکنن، ۲۰۱۳) و برخی ارزیابی عملکرد گذشته و مباشرت مدیریت (کوتاری و همکاران، ۲۰۱۰) بیان داشته‌اند. البته این دو نقش مخالف یکدیگر نبوده و در این خصوص که اطلاعات مناسب برای تصمیم‌گیری در برخی موارد برای هدف‌های مباشرتی نیز مفید هستند، توافق وجود دارد، لیکن این دو نقش معمولاً یکسان نیستند (لامبرت، ۲۰۱۰، ۲۹۴).

انواع ریسک و اهمیت آن‌ها

شرکت‌ها در معرض ریسک‌های مختلفی قرار دارند و به گونه کلی به دو دسته مالی و غیرمالی تقسیم شده‌اند. همان گونه که بیان شد، تمرکز بیشتر استانداردها و الزامات بر افشای ریسک مالی قرار دارد؛ ولی ریسک‌های غیر مالی نیز مطرح و مورد تقاضا هستند. در ایالات متحده آمریکا، گزارشگری مالی شماره ۴۸ در سال ۱۹۹۷ منتشر شد و افشای اطلاعات کمی و کیفی ریسک بازار (زیان‌های بالقوه ناشی از تغییر نرخ بهره، نرخ ارز خارجی، قیمت کالا و قیمت سهام) را مدنظر قرار داد. هم‌چنین استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۷، افشای ریسک مربوط به ابزارهای مالی را مقرر نمود و سه نوع ریسک شامل ریسک بازار، ریسک نقدشوندگی و ریسک اعتباری را مطرح کرد. **انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز (۱۹۹۷)** ریسک‌ها را در قالب محیطی، عملیاتی، فناوری اطلاعات، درستی و مالی دسته‌بندی کرد. **لنسلی و شریوز (۲۰۰۶)** نیز ریسک‌ها را به صورت مالی، عملیاتی، توانمندسازی، فناوری اطلاعات، درستی و راهبردی دسته‌بندی کرد. هم‌چنین تفکیک ریسک از منظر مالی و غیرمالی نیز مدنظر قرار گرفته است (**انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز، ۱۹۹۷**). افزون بر این، افشای اطلاعاتی در خصوص مدیریت ریسک نیز مورد تاکید است (**برتا و بوزلان، ۲۰۰۴ و لنسلی و شریوز، ۲۰۰۰**). در نهایت فرم ۲۰- اف کمیسیون بورس اوراق بهادار ایالات متحده، شرکت‌ها را به لیست کردن ریسک‌ها به ترتیب ارجحیت تشویق کرده است.

افشای اجباری یا اختیاری اطلاعات مربوط به ریسک

بازارهای ناکامل نیازمند درجه‌ای از افشای اجباری برای حمایت از سرمایه‌گذاران و کاهش ناقربینگی اطلاعاتی هستند (**هیلی و پالپو، ۲۰۰۱**). **ورچیا (۲۰۰۱)** بیان داشت که هر دو افشای اختیاری و اجباری می‌توانند ناقربینگی اطلاعاتی را کاهش دهند. هم‌چنین وجود قوانین اثر مثبتی بر افشای ریسک به صورت اختیاری دارد (**آبراهام و کوکس، ۲۰۰۷**)؛ **(۲۲۸)**. **میهنکن (۲۰۱۲)** استدلال می‌کند که ارائه رهنمودی دارای جزئیاتی بالا در خصوص افشای ریسک دشوار است و برخی از قبیل **انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز (۱۹۹۷ و ۲۰۱۱)** و **سولومن و همکاران (۲۰۰۰)** از افشای اختیاری اطلاعات ریسک پشتیبانی کردند. از سوی دیگر برخی مانند **ویدال** از افشای اجباری اطلاعات ریسک به شکل سندی جدید پشتیبانی می‌کند (**کابدو و تیرادو، ۲۰۰۴**).

اطلاعات کمی یا کیفی

اطلاعات در قالب‌های کمی و کیفی قابل ارائه است. در خصوص گزارشگری و افشای ریسک برخی بر ارائه اطلاعات به صورت کمی تاکید دارند (از قبیل **انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز، ۲۰۱۱** و بیانیه گزارشگری مالی ۴۸ کمیسیون بورس اوراق بهادار ایالات متحده)؛ زیرا افشای کمی می‌تواند موجب ارزیابی بهتر پی‌آمدهای ریسک (**لنسلی و شریوز، ۲۰۰۶**) و افزایش اعتبار اطلاعات افشا شده گردد (**اسکراند و الیوت، ۱۹۹۸**). با این وجود مشکلاتی نیز در افشای کمی از قبیل دشواری کمی کردن (**مهبت، ۲۰۰۵**) و هزینه‌های مالکانه افشای کمی (**اولیویرا و همکاران، ۲۰۱۱**) اطلاعات وجود دارد. با توجه به تقاضا برای ارائه اطلاعات کمی، پژوهش‌ها شواهدی از بهبود افشای کمی در طول زمان یافتند. در این رابطه **انجمن‌ها و نهادهای مختلف اقدام به ارائه پیشنهادهایی برای کمی‌سازی ریسک نمودند؛**

برای نمونه انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز، برای کمی‌سازی ریسک روش‌هایی هم‌چون تجزیه و تحلیل نسبت‌ها، اندازه‌گیری تمرکز، تحلیل گرایش‌ها، الگوسازی، تحلیل حساسیت و ارزش در معرض ریسک ارائه کردند.

ویژگی کیفی اطلاعات مربوط به ریسک

به گونه کلی ویژگی‌هایی هم‌چون مربوط بودن، قابل اتکا بودن، قابل درک بودن، قابل مقایسه بودن، کامل بودن برای اطلاعات مطرح است. در این میان برای اطلاعات مربوط به ریسک نیز ویژگی‌هایی شامل مربوط بودن (مؤمن و همکاران، ۲۰۱۵؛ براون و توکر، ۲۰۱۱؛ لین و همکاران، ۲۰۱۰)؛ قابل اتکا بودن (وودز و مارگین سون، ۲۰۰۴؛ اوتمن و امیر، ۲۰۰۹ و بوتسان، ۲۰۰۴)؛ قابل مقایسه بودن (اوتمن و امیر، ۲۰۰۹؛ وودز و مارگین سون، ۲۰۰۴؛ هودر و همکاران، ۲۰۰۱)؛ قابل درک بودن (بوتسان، ۲۰۰۴؛ هودر و همکاران، ۲۰۰۱) و افشای مفروضات (با هدف افشای کافی) (هیرتل، ۲۰۰۷) و بیانیه گزارشگری مالی ۴۸ کمیسیون بورس اوراق بهادار ایالات متحده) مطرح است. هم‌چنین محافظه‌کاری و بی‌طرفی نیز می‌تواند از جنبه هدف‌های گزارشگری مطرح باشد (کوتاری و همکاران، ۲۰۱۰).

محل افشای اطلاعات مربوط به ریسک

پژوهش‌های مختلف بیان می‌کنند که افشای ریسک در گزارش‌های سالانه شرکت‌ها پراکنده بوده و کمتر قابلیت مقایسه دارند (کی پی‌ام جی، ۲۰۰۸ و پی دلبیو سی، ۲۰۰۸). انجمن حسابداران رسمی آمریکا (۱۹۹۴) گزارشی نیز در خصوص افشای اطلاعات ریسک و عدم قطعیت در صورت‌های مالی ارائه کرد. نتایج بیان داشت که شرکت‌ها باید اطلاعات مربوط به ریسک و عدم قطعیت را در صورت‌های مالی افشا کنند. در انگلستان، بررسی‌های مالی و عملیاتی (مشابه تجزیه و تحلیل‌های مدیریت) در سال ۱۹۹۳ برای شرکت‌های لیست شده معرفی شد که هنوز ارائه آن غیرالزامی است و گزارش ریسک‌های کلیدی را پیشنهاد کرد. انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز (۱۹۹۹) بیان داشت که شرکت‌ها باید اطلاعاتی مربوط به ریسک‌ها را در قالب یک صورت ارائه کند. ویدال در سال ۲۰۰۱ نیز از افشای ریسک به شکل سندی جدید پشتیبانی می‌کند (کابدو و تیرادو، ۲۰۰۴). در مقابل سولومن و همکاران (۲۰۰۰) بیان داشتند که سرمایه‌گذاران نهادی تمایل ندارد که ریسک کسب و کار در یک صورت جداگانه ارائه شود. هم‌چنین نلسون و تیلر (۲۰۰۷) بیان داشتند که افشا در یادداشت‌ها اهمیتی مشابه با اقلام شناسایی شده در صورت‌های مالی ندارند.

مسئول تهیه الزامات

با توجه به اهمیت افشای ریسک، استاندارد‌گذاران در سراسر دنیا به آن جذب شده‌اند. برای نمونه انجمن حسابداری آمریکا، هیئت استانداردهای حسابداری مالی، انجمن حسابداران رسمی آمریکا، انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز، کمیسیون بورس اوراق بهادار آمریکا، انجمن حسابداری آلمان و نیز برخی دیگر از بورس‌ها، الزامات یا پیشنهادهایی را برای گزارشگری و افشای ریسک ارائه کرده‌اند. هم‌چنین استرلا (۲۰۰۴) بیان داشت افشای اختیاری زمانی که همراه با سایر ابزارهای قانونی و نظارت مستقیم ناظران بازار سرمایه تکمیل شده، می‌تواند مفید باشد. مارشال و ویتمن (۲۰۰۲) نیز عقیده دارند که افشای کمی کامل در نبود قوانین دستوری اتفاق نمی‌افتد.

اعتبار بخشی

زمانی که هزینه نمایندگی بالا بوده و طرف‌های درگیر متحمل هزینه می‌شوند (نمازی و جعفری، ۱۳۹۸)، شرکت‌ها احتمالاً از سازوکارهای راهبری شرکتی و افشای اختیاری برای تقلیل آن استفاده می‌کنند (هیلی و پالپو، ۲۰۰۱).

موسسه‌های حسابرسی می‌توانند اثر مهمی بر افشای اختیاری اطلاعات در گزارش‌های سالانه شرکت‌ها داشته باشند (باراکو و همکاران، ۲۰۰۶). شرکت‌ها برای کاهش هزینه نمایندگی اقدام به افشا می‌کنند و حساب‌برسان آن را بهبود می‌دهند. هم‌چنین تصدیق حساب‌برسان موجب بهبود در کیفیت آن‌ها می‌شود؛ البته حسابرسی برخی موارد افشا شده بسیار مشکل است (وودز و همکاران، ۲۰۰۸). از سوی دیگر هیئت مدیره شرکت‌ها و کمیته‌های آن در صورت استقلال و برخورداری از ویژگی‌های لازم، می‌توانند این وظیفه را انجام دهند. تیلور و همکاران (۲۰۱۰) بیان داشتند کمیته حسابرسی می‌تواند اطمینان دهنده مستقل باشد.

آینده‌نگر و گذشته‌نگر

یکی از ویژگی‌های افشای اطلاعات مربوط به ریسک، تاکید بر گذشته، حال یا آینده است. این موضوع به نقش اطلاعات در رابطه با ارزیابی مباشرت یا تصمیم‌گیری مربوط است (لسلی و شریوز، ۲۰۰۰). ارائه اطلاعات آینده‌نگر از سوی استانداردها و پژوهش‌ها مورد تاکید قرار گرفته است (از قبیل کمیسیون بورس اوراق بهادار و هیئت استانداردهای حسابداری آلمان). اما یافته‌ها نشان داده‌اند که شرکت‌ها کمتر مایل به ارائه اطلاعات آینده‌نگر هستند (دوبلر و همکاران، ۲۰۱۱؛ دوبلر، ۲۰۰۸؛ مهبت، ۲۰۰۵). دلیل این امر دشواری پیش‌بینی آینده، هزینه‌های مالکانه بالاتر اطلاعات آینده‌نگر و مسائل حقوقی باشد (اولیویرا و همکاران، ۲۰۱۱ و لسلی و شریوز، ۲۰۰۶).

ریسک منفی یا مثبت

ریسک دارای دو جنبه مثبت و منفی است (انجمن مدیریت ریسک، ۲۰۰۲ و انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز، ۱۹۹۹). در صورتی که تنها بر ریسک‌های منفی تمرکز شود، بخشی از فرایند مدیریت ریسک نادیده انگاشته می‌شود و مدیران با توجه به یک‌جانبه‌نگری در افشا به سوی ریسک‌گریزی ترغیب می‌شوند. در این میان پژوهشگران و استانداردها گذاران و نهادهای مختلف به گونه تلویحی بر هر دو جنبه تاکید داشته‌اند. برخی دیگر از قبیل هیئت استانداردهای حسابداری آلمان بر جنبه منفی ریسک متمرکز است.

پیشینه پژوهش

سولومن و همکاران (۲۰۰۰) نیز در پژوهشی اقدام به ارائه چارچوبی برای گزارشگری ریسک و کنترل‌های داخلی نمودند. برای این منظور آن‌ها پژوهشی پیمایشی با استفاده از پرسش‌نامه و از جامعه سرمایه‌گذاران نهادی انجام دادند. پرسش‌نامه این پژوهش به صورت طیف ۷ تایی طراحی و سوالاتی در مورد مفید بودن اطلاعات ریسک برای تصمیمات سرمایه‌گذاری، تقاضا برای افشای ریسک و محل افشای ریسک بود. آن‌ها دریافتند که سرمایه‌گذاران نهادی خواهان برقراری یک محیط قانونمند و یک صورت جداگانه برای افشای ریسک نیستند. پاسخ‌دهندگان موافق بودند که افزایش افشای ریسک به آن‌ها در تصمیمات مدیریت پرتفوی کمک می‌کند. هیل و شورت (۲۰۰۹) به بررسی افشای ریسک در گزارش‌های شرکت‌های تازه پذیرفته شده در بورس لندن پرداختند. آن‌ها دریافتند که افشای ریسک در شرکت‌های تازه پذیرفته شده سهم بالایی از اطلاعات آینده‌نگر را در بر می‌گیرد؛ ولی سهم پایینی از اطلاعات در خصوص کنترل‌های داخلی و مدیریت ریسک نسبت به افشای شرکت‌های پذیرفته شده ارائه می‌شود. هم‌چنین آن‌ها دریافتند که برخی موارد افشا در طول زمان افزایش می‌یابد و سهم بالای مالکیت مدیریت باعث کاهش در افشای ریسک می‌شود.

تیلور و همکاران (۲۰۱۰) به بررسی رابطه بین پذیرش استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی و گستره افشای مدیریت ریسک مالی پرداختند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد که افشای اطلاعات درخصوص مدیریت ریسک مالی در سال بعد از پذیرش استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی بهبود یافته است. **می‌هکن (۲۰۱۲)** به بررسی محرک‌های کیفیت افشای ریسک با در نظر گرفتن اثر استانداردهای افشا شامل استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی و استانداردهای حسابداری فنلاند پرداخت. وی دریافت که کیفیت افشای ریسک در نتیجه این استاندارد افزایش یافته است؛ اما شواهدی در خصوص افزایش افشای کمی نیافت. در نهایت وی بیان داشت که شرکت‌های بزرگتر و شرکت‌هایی که تحت الزامات کمیسیون بورس اوراق بهادار آمریکا اقدام به گزارشگری می‌کنند، به میزان بیشتری اطلاعات کمی مربوط به ریسک را گزارش می‌کنند و سیر بهبود کیفیت دایمی را می‌پیمایند.

اویروگبا (۲۰۱۴) به بررسی تأثیر افشای ریسک در صورت‌های مالی بر عملکرد شرکت‌ها پرداخت. نتایج این بررسی نشان داد که افشای اطلاعات ریسک در گزارش‌های سالانه موجب بهبود در عملکرد شرکت‌ها می‌شود. **آبراهام و شریوز (۲۰۱۴)** پژوهشی در رابطه با مربوط بودن افشای ریسک در گزارش‌های سالانه شرکت‌ها انجام دادند. آنان دریافتند که مدیران شرکت‌ها افشای شکلی را بر افشای ماهوی ترجیح می‌دهند. هم‌چنین ذی‌نفعان مختلف شامل مدیران، استفاده‌کنندگان، قانون‌گذاران و حساب‌رسان می‌توانند نقش مهمی در بهبود کیفیت گزارشگری ریسک داشته باشند. در نهایت آن‌ها بیان داشتند که انعطاف‌پذیری در گزارشگری می‌تواند با وجود پایش صحیح حفظ شود.

مؤمن و همکاران (۲۰۱۵) به بررسی محتوای اطلاعاتی افشای اختیاری ریسک در گزارش‌های سالانه برای سرمایه‌گذاران در پیش‌بینی سود آتی پرداختند. یافته‌های حاصل از این مطالعه نشان داد که رابطه مثبتی بین افشای اختیاری ریسک و توانایی پیش‌بینی سود دو سال پیش رو وجود دارد. **خلیف و حسینی (۲۰۱۶)** به بررسی دلایل تفاوت در یافته‌های مربوط به عوامل مؤثر بر افشای ریسک در پژوهش‌های مختلف پرداختند. آن‌ها دریافتند سیستم‌های قانونی، رژیم‌های افشا، نوع صنعت و نوع اندازه‌گیری نسبت اهرمی، ارتباط بین اهرم و افشای ریسک را تعدیل می‌کنند. نوع صنعت و سطح اجتناب از عدم قطعیت نیز رابطه سودآوری و افشای ریسک را تحت تأثیر قرار می‌دهد. **لئوپیزی و همکاران (۲۰۲۰)** در بررسی خود در خصوص افشای ریسک‌های غیرمالی در یافتند که ارائه رهنمودی در خصوص افشای ریسک موجب بهبود افشای ریسک‌های غیرمالی شده، لکن تمرکز افشای ریسک بر اطلاعات حال و گذشته‌نگر است. **شیوانی و همکاران (۲۰۱۹)** در بررسی افشای ریسک در هند دریافتند که افشای شرکت‌ها در خصوص ریسک بیشتر کیفی، گذشته‌نگر و آینده‌نگر و تمرکز بر جنبه منفی دارد.

در ایران نیز پژوهش‌های انجام شده در حوزه افشا، بیشتر متمرکز بر موارد زیر است:

- (۱) شاخص افشای اطلاعات ارائه شده از سوی سازمان بورس اوراق بهادار (برای نمونه **رحیمیان و ابراهیمی میمند، (۱۳۹۲)**).
- (۲) شاخص افشای اختیاری محاسبه شده بر مبنای نظرات کمیته جنکینز (برای نمونه **ولی‌پور و همکاران، (۱۳۹۳)**) که به بررسی عوامل مؤثر بر این شاخص‌ها و هم‌چنین رابطه این شاخص با عملکرد و دیگر ارقام از قبیل هزینه‌سرمایه پرداخته‌اند.
- (۳) در خصوص گزارشگری ریسک نیز پژوهش‌های موجود به بررسی وضعیت افشای ریسک در

گزارش‌های سالانه شرکت‌ها، عوامل مؤثر بر آن و محتوای اطلاعاتی آن پرداخته‌اند (نمازی و ابراهیمی میمند (۱۳۹۵)، الف)؛ نمازی و ابراهیمی میمند، (۱۳۹۵، ب)؛ برادران حسن‌زاده و محرمی (۱۳۹۶) و فصیحی و همکاران (۱۳۹۸)).

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با توجه به دانش قابل قبول موجود و استفاده از روش علمی، در حوزه معرفت‌شناسی قرار دارد. فلسفه پژوهش حاضر مبتنی بر روش اثباتی است؛ زیرا این پژوهش به بررسی جنبه‌های افشای اطلاعات ریسک با استفاده از داده‌های کمی می‌پردازد و مستقل از پژوهشگر و قضاوت‌های آن است. هم‌چنین این پژوهش از جمله پژوهش‌های کاربردی است که از راهبرد پیمایشی بهره می‌برد و روش آن از میان روش‌های مختلف پژوهش‌های پیمایشی از نوع اکتشافی است.

سوال‌های پژوهش

با توجه به هدف‌ها و مبانی نظری، سوال‌های پژوهش مبتنی بر روش پیمایشی است و به جنبه‌های مختلف چارچوب افشای ریسک در ایران می‌پردازد:

سؤال یک: ذی‌نفعان گزارشگری ریسک، چه کسانی هستند؟

سؤال دو: هدف از گزارشگری اطلاعات ریسک چیست؟

سؤال سه: آیا اطلاعات مربوط به ریسک، باید به صورت اختیاری یا اجباری افشا شود؟

سؤال چهار: استفاده کنندگان مختلف به چه اطلاعاتی در خصوص ریسک (از نظر نوع) نیاز دارند؟

سؤال پنج: اطلاعات مربوط به ریسک باید از چه ویژگی‌های کیفی برخوردار باشند؟

سؤال شش: آیا اطلاعات مربوط به ریسک باید در قالب کمی یا کیفی ارائه شود؟

سؤال هفت: آیا اطلاعات مربوط به ریسک باید در قالب گذشته‌نگر یا آینده‌نگر ارائه شود؟

سؤال هشت: آیا اطلاعات مربوط به ریسک باید با تاکید بر ریسک‌های منفی یا مثبت ارائه شود؟

سؤال نه: اطلاعات مربوط به ریسک باید در کدام یک از گزارش‌های شرکت افشا شود؟

سؤال ده: مسؤلیت تهیه الزامات مربوط به گزارشگری ریسک، برعهده چه نهادی باشد؟

سؤال یازده: آیا گزارش‌های ریسک، نیاز به اعتبار بخشی دارند؟

روش اجرای پژوهش

روش جمع‌آوری داده‌ها در پژوهش حاضر از نوع کمی است. در این پژوهش برای تعیین چارچوب مناسب افشای ریسک نیز از راهبرد پیمایشی استفاده شد؛ برای این منظور با استفاده از ابزار پرسش‌نامه اقدام به جمع‌آوری داده‌ها شد.

الف: جامعه و نمونه پژوهش

جامعه این پژوهش شامل تحلیل‌گران مالی، حساب‌برسان و دانشگاهیان (شامل استادان و دانشجویان دکتری رشته حسابداری) بوده است. حجم نمونه نیز با استفاده از فرمول کوکران محاسبه شد و سطح معناداری برابر با ۵ درصد لحاظ شده است. بر این اساس با توجه به اندازه جامعه (۳۵۵۰)، حجم نمونه معادل ۳۴۷ به دست آمد. پرسش‌نامه‌ها به روش

نمونه‌گیری طبقه‌ای بین سه گروه هدف (تحلیل‌گران مالی (۲۸ درصد)، حساب‌برسان (۴۵ درصد) و دانشگاهیان (۲۷ درصد)) به صورت حضوری و پست الکترونیکی توزیع و تعداد ۲۰۳ قلم آن بازگشت شد که قابل استفاده بودند.

ب: اندازه‌گیری متغیرها

در این پژوهش برای جمع‌آوری داده‌ها، از ابزار پرسش‌نامه استفاده شد. پرسش‌نامه بر مبنای پژوهش‌های قبلی و استانداردها و بیانیه‌های گزارشگری ریسک در کشورهای مختلف (جدول ۱) تدوین شد. در پرسش‌نامه از مقیاس رتبه‌ای استفاده شد و سوال‌ها به صورت طیف لیکرت ۷ گزینه‌ای (از ۱ تا ۷) ارائه شدند. هم‌چنین برای افزایش روایی (صوری) پرسش‌نامه از مبانی نظری و پرسش‌نامه‌های پژوهش‌های مختلف و ارسال پرسش‌نامه اولیه به استادان و صاحب‌نظران در قالب سوال‌های باز و دریافت پاسخ آنان استفاده شد. برای بررسی پایایی پرسش‌نامه نیز از آلفای کرونباخ استفاده شد. آلفای کرونباخ محاسبه شده برای این پرسش‌نامه برابر با ۰/۹۳۱ محاسبه شد که نشان از پایایی بالای پرسش‌نامه دارد.

جدول ۱. جنبه‌های مورد بررسی در ارائه چارچوب گزارشگری و افشای ریسک

بُعد	سؤال‌ها	مطالعات مرتبط
ذی‌نفعان	ذی‌نفعان شامل سرمایه‌گذاران، تحلیل‌گران، وام‌دهندگان، کارکنان، مشتریان، تامین‌کنندگان، دولت، مدیران	کمپل و همکاران، ۲۰۱۴؛ سولومن و همکاران، ۲۰۰۰ و کوتاری و همکاران، ۲۰۱۰
هدف ارائه	مفید بودن برای تصمیم‌گیری و مفید بودن برای ارزیابی مباشرت	بشر و همکاران، ۲۰۱۰ و کوتاری و همکاران، ۲۰۱۰
محل ارائه	در یادداشت‌های همراه و گزارش فعالیت هیئت مدیره، در گزارش جداگانه	کی پی‌ام جی، ۲۰۰۸؛ و انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز ۱۹۹۷ و ۱۹۹۹
اختیار در ارائه	افشای اختیاری و اجباری	آبراهام و کوکس، ۲۰۰۷؛ انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز (۱۹۹۷) و سولومن و همکاران (۲۰۰۰)
ویژگی‌های کیفی	مربوط بودن، قابل اتکا بودن، به‌موقع بودن، قابل مقایسه بودن، محافظه‌کارانه بودن و ...	مؤمن و همکاران، ۲۰۱۵، اوتمن و امیر، ۲۰۰۹؛ بوتسان، ۲۰۰۴؛ و بیانیه گزارشگری مالی ۴۸ کمیسیون بورس اوراق بهادار
کمی یا کیفی	افشای کیفی، کمی یا به هر دو صورت	انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز، ۲۰۱۱ و بیانیه گزارشگری مالی ۴۸ کمیسیون بورس اوراق بهادار؛ مهبت (۲۰۰۵)
گذشته‌نگر یا آینده‌نگر	تاکید بر رویدادهای گذشته یا آینده	لنسلی و شریوز، ۲۰۰۰ و ۲۰۰۵ و دوپلر و همکاران، ۲۰۱۱
انواع ریسک و طبقه‌بندی آنها	ریسک‌های مالی، عملیاتی، راهبردی، قانونی، درستی، فناوری، محیطی	استاندارد بین‌المللی گزارشگری مالی شماره ۷، فرم ۲۰ اف کمیسیون بورس اوراق بهادار ایالات متحده و لنسلی و شریوز ۲۰۰۶
نوع ریسک از نظر پی‌آمد	ریسک‌های داری اثر مثبت یا منفی	فدراسیون بین‌المللی حسابداران (۱۹۹۹)؛ انجمن مدیریت ریسک (۲۰۰۲)، استاندارد حسابداری شماره ۵ آلمان
مسئول تدوین استانداردها و اعتبار بخشی	سازمان حسابرسی، سازمان بورس اوراق بهادار، کمیته‌ای از ذی‌نفعان	انجمن حسابداران رسمی آمریکا، انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز، کمیسیون بورس اوراق بهادار آمریکا، انجمن حسابداری آلمان و تیلور و همکاران (۲۰۱۰)

یافته‌های پژوهش

در چارچوب‌های نظری مواردی از قبیل استفاده کنندگان، هدف‌های گزارشگری، مبانی (ویژگی‌های کیفی و الزامات افشا)، موارد عملیاتی (جنبه‌های افشا) و ارائه گزارش (محل ارائه و انواع ریسک‌ها) مورد بررسی قرار می‌گیرد. پژوهش حاضر نیز موارد بالا و برخی موارد مختص ریسک را مورد توجه قرار داد.

سؤال ۱) «از نظر پاسخ‌دهندگان، ذی‌نفعان گزارشگری ریسک چه کسانی هستند»؟

برای این منظور ابتدا نرمال بودن داده‌ها بررسی و باتوجه به نرمال نبودن، از آزمون دوجمله‌ای استفاده شد. نتایج مطابق جدول (۲) نشان داد که از نظر آماری به جز کارکنان، دیگر گروه‌ها به گونه معناداری ذی‌نفع گزارشگری ریسک هستند. هم‌چنین در بررسی رتبه ذی‌نفعان مختلف، یافته‌ها نشان داد، رتبه ذی‌نفعان مختلف در سطح خطای ۵ درصد تفاوت معناداری با یکدیگر داشته و سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان دارای بالاترین رتبه می‌باشند.

جدول ۲. ذی‌نفعان گزارشگری ریسک

آزمون فریدمن		آزمون دوجمله‌ای			
آماره کای دو	رتبه‌ها	سطح معناداری	تعداد	گروه‌ها	
۵۱۳/۳۱	۶/۰۴	۰/۰۰	۱۰	کمتر یا مساوی ۴	سرمایه‌گذاران
			۱۹۳	بزرگ‌تر از ۴	
درجه آزادی	۵/۴۸	۰/۰۰	۱۷	کمتر یا مساوی ۴	تحلیل‌گران
			۱۸۶	بزرگ‌تر از ۴	
۷	۵/۷۴	۰/۰۰	۲۱	کمتر یا مساوی ۴	اعتباردهندگان
			۱۸۲	بزرگ‌تر از ۴	
سطح معناداری	۳/۴۴	۰/۰۰	۵۳	کمتر یا مساوی ۴	دولت
			۱۵۰	بزرگ‌تر از ۴	
۰/۰۰۰	۴/۶۵	۰/۰۰	۲۱	کمتر یا مساوی ۴	مدیران
			۱۸۲	بزرگ‌تر از ۴	
تعداد	۲/۵۳	۰/۰۶۸	۸۸	کمتر یا مساوی ۴	کارکنان
			۱۱۵	بزرگ‌تر از ۴	
۲۰۳	۴/۹۳	۰/۰۰	۲۶	کمتر یا مساوی ۴	تأمین‌کنندگان
			۱۷۷	بزرگ‌تر از ۴	
۳/۱۹		۰/۰۰	۶۹	کمتر یا مساوی ۴	مشتریان
			۱۳۴	بزرگ‌تر از ۴	

سؤال ۲) «هدف از گزارشگری اطلاعات ریسک چیست»؟

در پاسخ به سؤال بالا باتوجه به نرمال نبودن داده‌ها از آزمون دوجمله‌ای استفاده شد. نتایج بررسی مطابق جدول (۳) نشان داد که هر دو هدف مفید بودن برای تصمیم‌گیری و کمک به ایفای مسؤلیت پاسخ‌گویی و مباشرت از دید پاسخ‌دهندگان معنادار است.

جدول ۳. هدف‌های گزارشگری ریسک

آزمون ویلکاکسون	آزمون دوجمله‌ای		
	تعداد	سطح معناداری	گروه‌ها
-۹/۸۹۴	۰	۰/۰۰	کمتر یا مساوی ۴
			بزرگ‌تر از ۴
-۶/۴۵۳	۲۵	۰/۰۰	کمتر یا مساوی ۴
			بزرگ‌تر از ۴

در این میان مفید بودن برای تصمیم‌گیری از اهمیت بالاتری برخوردار است.

سؤال ۳) «آیا اطلاعات مربوط به ریسک، باید به صورت اختیاری یا اجباری افشا شود؟»

در ادامه به بررسی گزارشگری و افشای الزامی یا اختیاری ریسک پرداخته شد. در این رابطه نرمال بودن داده‌ها بررسی و با توجه به نرمال نبودن آن‌ها از آزمون دوجمله‌ای استفاده شد. مطابق جدول (۴) پاسخ دهندگان در سطح خطای ۵ درصد موافق با «افشای کاملاً الزامی ریسک» و «افشای اجباری ریسک‌های مالی مطابق استانداردهای بین‌المللی و افشای اختیاری بقیه ریسک‌ها» هستند و مخالف افشای کاملاً اختیاری می‌باشند.

جدول ۴. افشا و گزارشگری الزامی یا اختیاری ریسک

سطح معناداری	تعداد	گروه‌ها	آزمون دوجمله‌ای
۰/۰۱	۸۳	کمتر یا مساوی ۴	کلاً الزامی
		بزرگ‌تر از ۴	
۰/۰۰	۱۴۵	کمتر یا مساوی ۴	کلاً اختیاری
		بزرگ‌تر از ۴	
۰/۰۰	۶۶	کمتر یا مساوی ۴	ریسک مالی مطابق استانداردهای بین‌المللی اجباری و بقیه اختیاری
		بزرگ‌تر از ۴	

سؤال ۴) «اطلاعات مربوط به ریسک از چه ویژگی‌های کیفی برخوردار باشند؟»

در بررسی ویژگی‌های کیفی گزارش‌های ریسک، ابتدا به بررسی نرمال بودن داده‌ها پرداخته و با توجه به نرمال نبودن داده‌ها از آزمون دوجمله‌ای استفاده شد. نتایج بررسی مطابق جدول (۵) نشان داد که پاسخ دهندگان در سطح خطای ۵ درصد همه ویژگی‌های کیفی را دارای اهمیت می‌دانند.

سؤال ۵) «آیا اطلاعات مربوط به ریسک، باید در قالب کمی یا کیفی ارائه شود؟»

در بررسی افشای کمی و کیفی از جنبه‌های گوناگون پرداخته و با توجه به نرمال نبودن داده از آزمون مقایسه‌ای ویلکاکسون استفاده شد.

یافته‌ها مطابق جدول (۶) نشان داد که پاسخ دهندگان در سطح خطای ۵ درصد موافق تعیین افشای کمی و کیفی بر اساس دستورالعمل‌های مصوب بوده و استفاده از فنون کمی‌سازی مبتنی بر دستورالعمل‌های مصوب را مناسب‌تر از تشخیص مدیران دانستند.

جدول ۵. ویژگی‌های کیفی اطلاعات ریسک

آزمون دو جمله‌ای						
متغیر	گروه‌ها	تعداد	سطح معناداری	متغیر	تعداد	سطح معناداری
قابل فهم بودن	کمتر یا مساوی ۴	۲	۰/۰۰	برتری محتوا بر شکل	۲۸	۰/۰۰
	بزرگ‌تر از ۴	۲۰۱	۱۷۵			
با اهمیت بودن	کمتر یا مساوی ۴	۳	۰/۰۰	غیرسوگیرانه بودن	۱۸	۰/۰۰
	بزرگ‌تر از ۴	۲۰۰	۱۸۵			
دارای ارزش بازخورد	کمتر یا مساوی ۴	۲۹	۰/۰۰	محافظه کارانه بودن	۴۹	۰/۰۰
	بزرگ‌تر از ۴	۱۷۴	۱۵۴			
دارای ارزش پیش‌بینی کنندگی	کمتر یا مساوی ۴	۱۱	۰/۰۰	کامل بودن اطلاعات	۱۶	۰/۰۰
	بزرگ‌تر از ۴	۱۹۲	۱۸۷			
قابل تأیید بودن	کمتر یا مساوی ۴	۳۱	۰/۰۶۸	ثبات رویه	۲۰	۰/۰۰
	بزرگ‌تر از ۴	۱۷۲	۱۸۳			
ارائه صادقانه	کمتر یا مساوی ۴	۲۲	۰/۰۰	همسانی روش‌ها	۲۸	۰/۰۰
	بزرگ‌تر از ۴	۱۸۱	۱۷۵			
عاری از اشتباه و خطا بودن	کمتر یا مساوی ۴	۱۶	۰/۰۰	به موقع بودن	۱۰	۰/۰۰
	بزرگ‌تر از ۴	۱۸۷	۱۹۳			
گزارشگری منظم	کمتر یا مساوی ۴	۱۵	۰/۰۰			
	بزرگ‌تر از ۴	۱۸۸				

جدول ۶. افشای کمی اطلاعات ریسک

تعیین افشای کمی و کیفی						
متغیر	وضعیت توزیع	آزمون	میانگین رتبه‌ها	آماره Z	سطح معناداری	
دستوالعمل‌های مصوب - تشخیص مدیریت	غیرنرمال	ویلکا کسون	منفی	۵۸/۹۳	-۴/۶۲۱	۰/۰۰۰
			مثبت	۷۵/۴۷		
تعیین فنون کمی سازی						
متغیر	وضعیت توزیع	آزمون	میانگین رتبه‌ها	آماره Z	سطح معناداری	
دستوالعمل مصوب - تشخیص مدیریت	غیرنرمال	ویلکا کسون	منفی	۶۵/۷۷	-۶/۹۰۸	۰/۰۰۰
			مثبت	۸۷/۱۰		
نحوه ارائه اطلاعات کمی شده						
متغیر	وضعیت توزیع	آزمون	میانگین رتبه‌ها	آماره Z	سطح معناداری	
بازه بین دو عدد - یک عدد منحصر به فرد	غیرنرمال	ویلکا کسون	منفی	۶۳/۸۲	-۶/۹۸۰	۰/۰۰۰
			مثبت	۶۷/۶۳		

افزون بر این، در بررسی نحوه ارائه اطلاعات کمی شده، یافته‌ها نشان داد که پاسخ دهندگان در سطح خطای ۵ درصد ارائه اطلاعات را در قالب بازه‌ای بین دو عدد مناسب‌تر می‌دانند (مطابق جدول (۶)). هم‌چنین یافته‌های ارائه شده در جدول (۷) نشان می‌دهد که در سطح خطای ۵ درصد پاسخ دهندگان موافق استفاده از بیش از یک فن برای کمی سازی و افشای مفروضات مورد استفاده در کمی سازی هستند.

جدول ۷. مفروضات و فن‌های کمی سازی اطلاعات ریسک

آزمون دوجمله‌ای	گروه‌ها	تعداد	سطح معناداری
استفاده از بیش از یک فن برای کمی سازی	کمتر یا مساوی ۴	۳۱	۰/۰۰
	بزرگ‌تر از ۴	۱۷۲	
افشای مفروضات و پارامترهای کمی سازی	کمتر یا مساوی ۴	۱۷	۰/۰۰
	بزرگ‌تر از ۴	۱۸۶	

سؤال (۶) «آیا اطلاعات مربوط به ریسک، باید در قالب گذشته‌نگر یا آینده‌نگر ارائه شود؟» در ادامه به بررسی ویژگی دوره زمانی افشای ریسک پرداخته شد. برای این منظور ابتدا نرمال بودن داده‌ها بررسی و سپس با استفاده از آزمون ویلکاکسون به بررسی تفاوت بین اطلاعات گذشته‌نگر و آینده‌نگر پرداخته شد. یافته‌ها نشان داد افشای هر دو جنبه زمانی معنادار است؛ لیکن مطابق جدول (۸) افشای آینده‌نگر از اهمیت بالاتری برخوردار است.

جدول ۸. افشای اطلاعات آینده‌نگر و گذشته‌نگر

متغیر	وضعیت توزیع	آزمون	میانگین رتبه‌ها	تعداد رتبه‌ها	آماره Z	سطح معناداری
آینده‌نگر - گذشته‌نگر	غیر نرمال	ویلکاکسون	منفی	۷۴/۶۶	۱۹	-۸/۱۷۵
			مثبت	۷۸/۷۹	۱۳۹	

سؤال (۷) «آیا اطلاعات مربوط به ریسک، با تاکید بر ریسک‌های منفی یا مثبت ارائه شود؟» در بررسی افشای ریسک‌های با ویژگی مثبت یا منفی بر اساس آزمون دوجمله‌ای، یافته‌ها بر طبق جدول (۹) نشان داد که در سطح خطای ۵ درصد افشای ریسک‌های منفی و مثبت مورد تاکید است. هم‌چنین نتایج آزمون ویلکاکسون نشان داد که در سطح خطای ۵ درصد افشای ریسک‌های منفی از اهمیت بالاتری برخوردار است.

جدول ۹. افشای ریسک‌های منفی و مثبت

متغیر	آزمون دوجمله‌ای		آماره Z
	گروه‌ها	سطح معناداری	
ریسک‌های منفی	کمتر یا مساوی ۴	۱۸	-۳/۰۹
	بزرگ‌تر از ۴	۱۸۵	
ریسک‌های مثبت	کمتر یا مساوی ۴	۴۰	۰/۰۰۲
	بزرگ‌تر از ۴	۱۶۳	

سؤال (۸) «اطلاعات مربوط به ریسک در کدام یک از گزارش‌های شرکت افشا شود؟» در بررسی محل ارائه اطلاعات مربوط به ریسک با توجه به غیرنرمال بودن داده‌ها از آزمون دوجمله‌ای استفاده شد. نتایج نشان داد که پاسخ دهندگان موافق افشای ریسک در صورتی جداگانه، گزارش فعالیت هیئت مدیره و یا در

صورت‌های مالی و گزارش فعالیت هیئت مدیره به تناسب هستند و مطابق آزمون فریدمن تفاوت معناداری بین آن‌ها در سطح خطای ۵ درصد وجود ندارد (مطابق جدول ۱۰).

جدول ۱۰. محل افشای ریسک‌ها

متغیر	آزمون دوجمله‌ای		آزمون فریدمن	
	گروه‌ها	تعداد	سطح معناداری	رتبه‌ها
صورت جداگانه	کمتر یا مساوی ۴	۷۳	۰/۰۰	۱/۹۲
	بزرگ‌تر از ۴	۱۳۰		۳/۹۷
گزارش فعالیت هیئت مدیره	کمتر یا مساوی ۴	۷۲	۰/۰۰	۲/۰۹
	بزرگ‌تر از ۴	۱۳۱		سطح معناداری
در صورت‌های مالی و گزارش فعالیت هیئت مدیره به تناسب	کمتر یا مساوی ۴	۶۹	۰/۰۰	۱/۹۹
	بزرگ‌تر از ۴	۱۳۴		۰/۱۳۷

سؤال ۹) «مسئولیت تهیه الزامات مربوط به گزارشگری ریسک برعهده چه نهادی باشد؟» در خصوص نهاد مناسب برای تدوین الزامات، با توجه به نرمال نبودن داده‌ها، از آزمون دوجمله‌ای استفاده شد و یافته‌ها نشان داد که کمیته‌ای از ذی‌نفعان، کمیته تدوین استانداردهای سازمان حسابداری و سازمان بورس و اوراق بهادار، هر سه برای تدوین این الزامات و استانداردها مناسب هستند؛ ولی در بررسی رتبه آن‌ها نتایج مطابق جدول (۱۱)، کمیته‌ای از ذی‌نفعان دارای بالاترین رتبه است.

جدول ۱۱. مسئول تهیه الزامات و استانداردها

متغیر	آزمون دوجمله‌ای		آزمون فریدمن	
	گروه‌ها	تعداد	سطح معناداری	رتبه
کمیته شامل ذی‌نفعان مختلف	کمتر یا مساوی ۴	۵۸	۰/۰۰	۲/۱۳
	بزرگ‌تر از ۴	۱۴۵		۱۰/۴۲
کمیته تدوین استانداردهای سازمان حسابداری	کمتر یا مساوی ۴	۶۶	۰/۰۰	۱/۸۵
	بزرگ‌تر از ۴	۱۳۷		سطح معناداری
سازمان بورس و اوراق بهادار	کمتر یا مساوی ۴	۵۹	۰/۰۰	۲/۰۲
	بزرگ‌تر از ۴	۱۴۴		۰/۰۰۵

سؤال ۱۰) «آیا گزارش‌های ریسک، نیاز به اعتبار بخشی دارند؟» در ادامه این پژوهش به بررسی ضرورت اعتبار بخشی به گزارش ریسک پرداخت و با توجه به نرمال نبودن داده‌ها از آزمون دوجمله‌ای استفاده شد. بر پایه نتایج به دست آمده یافته‌ها، نشان داد که در سطح خطای ۵ درصد پاسخ دهندگان بر اعتبار بخشی تاکید دارند.

جدول ۱۲. ضرورت اعتبار بخشی به گزارش‌های ریسک

متغیر	آزمون دوجمله‌ای	
	گروه‌ها	تعداد
گزارشگری ریسک نیازمند به اعتبار بخشی است.	کمتر یا مساوی ۴	۱۴
	بزرگ‌تر از ۴	۱۸۹

سؤال ۱۱) «استفاده‌کنندگان، به چه اطلاعاتی در خصوص ریسک (از نظر نوع) نیاز دارند؟» در بررسی اهمیت انواع ریسک‌ها، وضعیت توزیع داده‌ها نشان داد که داده‌ها به جز ریسک توانمندی، از توزیع نرمال برخوردار نیستند و در نتیجه از آزمون دوجمله‌ای و تی استفاده شد. نتایج بررسی در جدول (۱۳) نشان داد که در سطح خطای ۵ درصد همه متغیرها شامل ریسک‌های مالی، ریسک‌های عملیاتی، ریسک‌های توانمندی، ریسک‌های فناوری اطلاعات، ریسک‌های درستی و ریسک‌های راهبردی دارای اهمیت هستند.

جدول ۱۳. انواع ریسک‌های قابل افشا

آزمون دوجمله‌ای و تی		
سطح معناداری	تعداد	گروه‌ها
۰/۰۰	۰	کمتر یا مساوی ۴
	۲۰۳	بزرگ‌تر از ۴
۰/۰۰	۷	کمتر یا مساوی ۴
	۱۹۶	بزرگ‌تر از ۴
۰/۰۰	آماره t	میانگین
	۱۹/۶۵	۵/۵
۰/۰۰	۲۳	کمتر یا مساوی ۴
	۱۸۰	بزرگ‌تر از ۴
۰/۰۰	۶	کمتر یا مساوی ۴
	۱۹۷	بزرگ‌تر از ۴
۰/۰۰	۱	کمتر یا مساوی ۴
	۲۰۲	بزرگ‌تر از ۴

در بررسی اولویت‌بندی ریسک‌ها، یافته‌ها نشان داد که پاسخ‌دهندگان موافق با اولویت‌بندی ریسک‌ها بر اساس سطح اهمیت آن‌ها برای شرکت هستند. این یافته مشابه فرم ۲۰-اف کمیسیون بورس اوراق بهادار ایالات متحده است که شرکت‌ها را به لیست کردن ریسک‌ها به ترتیب ارجحیت تشویق کرده است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به بررسی چارچوب مناسب برای افشا و گزارشگری ریسک پرداخت. برای این منظور به روش پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه اقدام به جمع‌آوری داده‌ها از نمونه‌ای ۲۰۳ نفری از دانشگاهیان، تحلیل‌گران مالی و حساب‌برسان گردید و با استفاده از آزمون‌های آماری مقایسه‌ای تحلیل شد. نتایج به‌دست آمده نشان داد که از دیدگاه پاسخ‌دهندگان، اطلاعات ریسک برای گروه‌های مختلف ذی‌نفع شامل سرمایه‌گذاران، تحلیل‌گران مالی، اعتباردهندگان، دولت، مدیران، تامین‌کنندگان منابع (غیرمالی) و مشتریان معنادار است؛ این موضوع مطابق مطالعات قبلی از قبیل کمپل و همکاران (۲۰۱۴)؛ بال و همکاران (۲۰۰۸)؛ کوتاری و همکاران (۲۰۱۰)؛ سولومن و همکاران (۲۰۰۰) و مؤمنی و مجتهدزاده (۱۳۸۲) است. هم‌چنین آبراهام و شریوز (۲۰۱۴) بیان کردند که ذی‌نفعان مختلف شامل مدیران، استفاده‌کنندگان، قانون‌گذاران و حساب‌برسان می‌توانند نقش مهمی در بهبود کیفیت گزارشگری ریسک داشته باشند. اما

در رابطه با اهمیت اطلاعات ریسک برای کارکنان، شواهد معناداری به دست نیامد که این یافته مشابه ماهادو و همکاران (۲۰۱۱) و متفاوت از یافته سولومن و همکاران (۲۰۰۰) و اولیویرا و همکاران (۲۰۱۱) است. در این میان از نظر پاسخ دهندگان مهمترین ذی نفع، سرمایه گذاران بوده و پس از آن اعتباردهندگان قرار دارند و در نهایت کمترین رتبه مربوط به کارکنان شرکت است. بر این اساس تدوین کنندگان استانداردها و الزامات گزارشگری ریسک باید دیدگاه و نیازهای گروه‌های مذکور شامل سرمایه گذاران، اعتباردهندگان و تحلیل گران مالی را در اولویت قرار دهند؛ زیرا شناسایی استفاده کنندگان و به تبع آن درک نیاز آن‌ها در ارائه اطلاعات مربوط به ریسک مهم است (انجمن حسابداران انگلستان و ولز، ۲۰۱۱).

از دیدگاه پاسخ دهندگان، افشا و گزارشگری ریسک برای هر دو هدف تصمیم‌گیری و ارزیابی مباشرت مفید بوده و این دو هدف باید در افشا و گزارشگری ریسک مدنظر قرار گیرد. افزون بر این، از میان این دو هدف، کمک به تصمیم‌گیری دارای سطح اهمیت بالاتری است. این یافته مشابه اظهارات پژوهش‌های قبلی از قبیل بئر و همکاران (۲۰۱۰)؛ دوبلر و همکاران، (۲۰۱۱)؛ کمپل و همکاران (۲۰۱۴)؛ میهنکن (۲۰۱۳) و کوتاری و همکاران (۲۰۱۰) است. بر اساس این یافته در تدوین چارچوب و الزامات گزارشگری ریسک، باید به این دو هدف توجه نمود و تمرکز بر هدف کمک به تصمیم‌گیری قرار گیرد. با وجود این اطلاعات ارائه شده برای هدف تصمیم‌گیری، به هدف دیگر نیز کمک می‌کند (هر چند این دو هدف کاملاً هم‌ردیف نیستند (لامبرت، ۲۰۱۰)).

در ادامه در بررسی الزامی یا اختیاری بودن افشای ریسک، پاسخ دهندگان با «افشای الزامی ریسک به گونه کامل» و «افشای الزامی ریسک مالی مطابق استانداردهای بین‌المللی و بقیه به صورت اختیاری» موافق هستند. هم‌چنین آن‌ها مخالف افشای کاملاً اختیاری ریسک می‌باشند. این یافته مطابق اولیویرا و همکاران (۲۰۱۱) است که بر ضرورت برقراری الزاماتی اثربخش برای افشای ریسک تاکید کردند؛ زیرا در بازار ناکامل و دارای ناقصینگی اطلاعاتی، نیاز به برقراری سطحی از افشای اجباری وجود دارد (مطابق هیلی و پالپو، ۲۰۰۱). هم‌چنین قوانین حسابداری و پیشنهادهای نهادهای حسابداری و مالی (از قبیل هیئت استانداردهای حسابداری مالی، هیئت استانداردهای حسابداری آلمان و هیئت استانداردهای حسابداری بین‌المللی و کمیسیون بورس اوراق بهادار ایالات متحده) می‌تواند موجب بهبود افشا شود (رجب و هندلی - اسکاچلر، ۲۰۰۹) و قانون گذاران ملی توانایی افزایش کیفیت افشای ریسک را دارند (میهنکن، ۲۰۱۲). البته این یافته متفاوت از یافته سولومن و همکاران (۲۰۰۰) است که از افشای اختیاری اطلاعات ریسک پشتیبانی کردند.

در بررسی ویژگی‌های کیفی گزارشگری ریسک نیز یافته‌ها نشان داد که تمام ویژگی‌های کیفی ارائه شده از دیدگاه پاسخ دهندگان حائز اهمیت هستند. از دیدگاه پاسخ دهندگان ویژگی‌های قابل فهم بودن و با اهمیت بودن، مورد تأیید است. این یافته مشابه بیانیه گزارشگری مالی (۴۸)، بوتسان (۲۰۰۴)؛ هودر و همکاران (۲۰۰۱) و اوتمن و امیر (۲۰۰۹) است. ویژگی مربوط بودن اطلاعات (شامل: دارای ارزش بازخورد، دارای ارزش پیش‌بینی‌کنندگی) نیز از دیدگاه پاسخ دهندگان حائز اهمیت است که این یافته مشابه مؤمن و همکاران (۲۰۱۵)؛ براون و توکر (۲۰۱۱) و لین و همکاران (۲۰۱۰) است. در ادامه ویژگی قابل اتکا بودن (شامل: ارائه صادقانه، عاری از اشتباه و خطا بودن، برتری محتوا بر شکل، غیرسوگیرانه بودن، محافظه کارانه بودن، کامل بودن اطلاعات) نیز از دیدگاه پاسخ دهندگان حائز اهمیت بوده که این

یافته مشابه **وودز و مارگین سون (۲۰۰۴)**؛ **اوتمن و امیر (۲۰۰۹)**؛ **بوتسان (۲۰۰۴)** و **کوتاری و همکاران (۲۰۱۰)** است. قابل مقایسه بودن (شامل: ثبات رویه، همسانی روش‌ها) نیز مورد تأیید پاسخ‌دهندگان است. این یافته مشابه بیانیه گزارشگری مالی (۴۸) و فرم ۲۰-اف کمیسیون بورس اوراق بهادار ایالات متحده؛ بیانیه گزارشگری مالی (۴۸)؛ **اوتمن و امیر (۲۰۰۹)**؛ **وودز و مارگین سون (۲۰۰۴)** و **هودر و همکاران (۲۰۰۱)** است. در نهایت سایر ویژگی‌ها (شامل: به موقع بودن و گزارشگری منظم) مورد تأیید پاسخ‌دهندگان بود (مشابه بیانیه گزارشگری مالی (۴۸)).

در بررسی نحوه افشا از نظر کمی و کیفی، یافته‌ها نشان داد که پاسخ‌دهندگان خواهان برقراری دستورالعمل‌های مصوب برای تعیین افشای کمی و کیفی هستند. این موضوع به‌عنوان یکی از ویژگی‌های کیفی افشای ریسک در خصوص مربوط بودن اطلاعات مهم است؛ زیرا می‌توان در خصوص انتخاب خاصه مورد گزارش تصمیم گرفت. در این میان افشای کمی می‌تواند موجب ارزیابی بهتر پی آمدهای ریسک (نسلی و شریوز، ۲۰۰۶) و افزایش اعتبار اطلاعات افشا شده گردد (اسکراند و الیوت، ۱۹۹۸). افزون بر این، افشای کمی مورد تأکید **انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز (۲۰۱۱)** نیز می‌باشد. البته مشکلاتی نیز در افشای کمی از قبیل دشواری کمی کردن (مهبت، ۲۰۰۵) و هزینه‌های مالکانه افشای کمی (اولیویرا و همکاران، ۲۰۱۱) اطلاعات وجود دارد. بر این اساس در تعیین افشای کمی می‌توان به استانداردهای مصوب دیگر کشورها از قبیل آلمان و ایالات متحده رجوع و با در نظر گرفتن محدودیت‌ها و شرایط داخلی، اقدام به تدوین استاندارد و دستورالعمل‌ها نمود. هم‌چنین برای کمی‌سازی اطلاعات ریسک روش‌های گوناگونی از قبیل تجزیه و تحلیل نسبت‌ها، اندازه‌گیری تمرکز، تحلیل گرایش‌ها، الگوسازی، تحلیل حساسیت و ارزش در معرض ریسک وجود دارد (مطابق **انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز، ۱۹۹۷ و ۲۰۱۱ و کابدو و تیرادو، ۲۰۰۴**). در این رابطه پاسخ‌دهندگان خواهان برقراری دستورالعمل‌هایی مصوب برای تعیین فنون مورد استفاده در افشای کمی اطلاعات ریسک هستند که این موضوع به افزایش قابلیت مقایسه اطلاعات کمک می‌کند. استاندارد حسابداری شماره ۵ آلمان نیز بیان می‌کند روش‌های شناخته شده و قابل اتکایی برای کمی کردن استفاده شود.

در راستای بهبود قابلیت مقایسه اطلاعات افشا شده، پاسخ‌دهندگان خواهان افشای مفروضات مربوط به کمی‌سازی ریسک هستند. این یافته مشابه الزامات ارائه شده در فرم ۲۰-اف کمیسیون بورس اوراق بهادار آمریکا و بیانیه گزارشگری مالی (۴۸) و **انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز (۲۰۱۱)** است. هم‌چنین با توجه به وجود فنون مختلفی برای کمی‌سازی، آن‌ها موافق استفاده از بیش از یک فن برای کمی‌سازی بودند. در نهایت با توجه به این که ریسک موضوعی ذهنی بوده و قابلیت تأیید آن کمتر است (دویلر، ۲۰۰۸)؛ لذا ارائه ریسک به صورت یک عدد منحصر به فرد قابلیت تأیید پایینی دارد. در بررسی این موضوع یافته‌ها نشان داد که ارائه اطلاعات مربوط به ریسک‌های کمی شده در قالب بازه‌ای بین دو عدد نسبت به ارائه یک عدد منحصر به فرد در اولویت است.

در بررسی افشا از نظر زمانی، یافته‌ها نشان داد که پاسخ‌دهندگان هر دو افشای گذشته‌نگر و آینده‌نگر را مهم می‌دانند ولی تقاضا برای تمرکز بر اطلاعات آینده‌نگر در سطح بالاتری قرار دارد. این یافته بر اساس دیدگاه مفید بودن اطلاعات برای تصمیم‌گیری قابل تبیین است (مطابق **نسلی و شریوز، ۲۰۰۵ و نسلی و شریوز، ۲۰۰۰**). در خصوص جنبه‌های مثبت و منفی ریسک نیز شواهد نشان داد که پاسخ‌دهندگان موافق افشای ریسک‌های مثبت و ریسک‌های منفی هستند (مطابق

تعریف انجمن مدیریت ریسک، ۲۰۰۲؛ انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز، ۱۹۹۹؛ آبراهام و شریوز، ۲۰۱۴ و ابراهیم و حسینی، ۲۰۱۹). اما تمایل بیشتری به افشای ریسک‌های منفی در مقایسه با ریسک‌های مثبت وجود دارد. البته در صورتی که تنها بر ریسک‌های منفی تمرکز شود، بخشی از فرایند مدیریت ریسک نادیده انگاشته می‌شود و مدیران با توجه به یک‌جانبه‌نگری در افشا، به سوی ریسک‌گریزی ترغیب می‌شوند. در این میان فدراسیون بین‌المللی حسابداران، انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز و هیئت استانداردهای مالی و هیئت استانداردهای بین‌المللی حسابداری، در حوزه افشای ریسک به گونه‌ای تلویحی بر هر دو جنبه تاکید داشته‌اند. برخی دیگر از قبیل هیئت استانداردهای حسابداری آلمان بر جنبه منفی ریسک متمرکز است.

در بررسی محل ارائه اطلاعات مربوط به ریسک سه حالت شامل «صورتی جداگانه به پیوست صورت‌های مالی»، «گزارش فعالیت هیئت مدیره» و «صورت‌های مالی و گزارش فعالیت هیئت مدیره به تناسب» مطرح شد (مطابق انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز، ۱۹۹۹؛ سولومن و همکاران، ۲۰۰۰)، که نتایج نشان‌دهنده موافقت پاسخ‌دهندگان با افشای ریسک در هر یک از سه مکان مطرح شده بود. افزون بر این محل‌های افشای اطلاعات مربوط به ریسک از نظر اولویت، تفاوت معناداری با یکدیگر نداشتند. بر اساس این یافته، پاسخ‌دهندگان بر افشای ریسک صرف نظر از محل آن تاکید داشته‌اند، لذا با توجه به تجربه کشورهای دیگر پیشنهاد می‌شود ریسک در گزارش فعالیت هیئت مدیره و به صورت منسجم ارائه گردد تا پراکندگی افشا و دشواری مقایسه، کاهش یابد (مطابق کی پی‌ام جی، ۲۰۰۸ و پی دلیو سی، ۲۰۰۸).

در تدوین استانداردها و الزامات افشای ریسک در کشورهای مختلف انجمن‌های گوناگونی ایفای نقش کرده‌اند، برای نمونه در آلمان، هیئت استانداردهای حسابداری مالی، در انگلستان، انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز و در ایالات متحده، کمیسیون بورس اوراق بهادار. در ایران تدوین‌کننده استانداردها و دستورالعمل‌های مربوط به ریسک می‌تواند «کمیته‌ای از نمایندگان ذی‌نفعان (شامل سرمایه‌گذاران، وام‌دهندگان، شرکت‌ها، دولت و حساب‌برسان)»، «کمیته تدوین استانداردهای حسابداری سازمان حسابرسی» و «سازمان بورس و اوراق بهادار» باشد. از دیدگاه پاسخ‌دهندگان هر سه گروه برای تدوین استانداردها و الزامات گزارشگری ریسک مورد تأیید هستند. هم‌چنین در رتبه‌بندی آن‌ها کمیته‌ای از نمایندگان ذی‌نفعان در رتبه اول و پس از آن سازمان بورس و اوراق بهادار و در نهایت در رتبه سوم سازمان حسابرسی قرار دارد. این موضوع نشان می‌دهد که پاسخ‌دهندگان، دیدگاه سازمان بورس و سازمان حسابرسی را کاملاً مطابق دیدگاه ذی‌نفعان نمی‌دانند. هم‌چنین در بررسی ضرورت اعتباربخشی گزارش‌های ریسک یافته‌ها نشان داد که پاسخ‌دهندگان نیاز به اعتباربخشی اطلاعات ریسک را تأیید می‌کنند که این یافته مطابق تئوری نمایندگی است. در ادامه در بررسی اهمیت انواع ریسک (شامل مالی، درستی، ریسک راهبردی، ریسک عملیاتی، فناوری و توانمندی)، یافته‌ها نشان داد که تمامی ریسک‌ها از دیدگاه پاسخ‌دهندگان دارای اهمیت هستند. این یافته مطابق دیدگاه انجمن حسابداران خبره انگلستان و ولز (۱۹۹۷)؛ لنسلی و شریوز (۲۰۰۶) امران و همکاران (۲۰۰۹) و مختار و ملت (۲۰۱۳) می‌باشد.

پیشنهادها و محدودیت‌ها

با توجه به یافته‌های پژوهش به سازمان بورس و اوراق بهادار و سازمان حسابرسی پیشنهاد می‌شود که بر اساس یافته‌های پژوهش اقدام به تدوین روش‌های مناسب برای افشای ریسک و برقراری الزاماتی در خصوص گزارشگری ریسک، فنون کمی‌سازی ریسک، دسته‌بندی‌های ریسک‌ها، عدم اکتفا به افشای ریسک‌های ابزارهای مالی و واحدهای ملزم به گزارش ریسک مبادرت ورزد. افزون بر این، پیشنهاد می‌شود با توجه به اهمیت اطلاعات ریسک برای ذی‌نفعان مختلف، دیدگاه آن‌ها در تدوین الزامات مورد استفاده و جنبه‌های مورد مطالبه ایشان مدنظر قرار گیرد و هم‌چنین باید توجه داشت که تفاوت در محیط قانونی کشورهای مختلف، موجب اثرگذاری متفاوت قوانین مشابه بر افشا می‌شود. در نهایت آموزش در خصوص نحوه افشا و نحوه استفاده از محتوای افشا برای استفاده‌کننده‌گان باید مورد توجه سازمان بورس و اوراق بهادار قرار گیرد. به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی به بررسی تفاوت دیدگاه پاسخ‌دهندگان در رابطه با افشای ریسک و جنبه‌های مختلف افشای ریسک در بانک‌ها و نهادهای مالی پردازند.

در نهایت در این پژوهش مسائل و محدودیت‌های مربوط به پژوهش‌های پرسش‌نامه‌ای نیز مطرح بوده است. برای نمونه با وجود پیگیری سه مرحله‌ای پرسش‌نامه‌های ارسالی، هم‌چنان بخشی از پرسش‌نامه‌ها باز نگشت. هم‌چنین با توجه به نرمال نبودن داده‌ها از آزمون‌های ناپارامتریک استفاده شد. با وجود این، نهایت تلاش شد تا آن جایی که امکان داشته باشد آثار منفی این عوامل بر روایی و داخلی و خارجی پژوهش کنترل شود.

یادداشت‌ها

1. Institute of Chartered Accountants in England and Wales
2. International Federation of Accountants (IFAC)
3. International Accounting Standards Committee
4. International Accounting Standards Board
5. The Institute of Risk Management
6. American Institute of Certified Public Accountants

منابع

- برادران حسن‌زاده، رسول؛ محرومی، رامین. (۱۳۹۶). تأثیر افشای ریسک بر پیش‌بینی قیمت سهام به وسیله سود و ارزش شرکت‌ها. *راهبرد مدیریت مالی*، ۴(۴)، ۱۸۹-۲۰۹.
- پورحیدری، امید، یوسف‌زاده، نسرن؛ اعظمی، زینب. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر اندازه شرکت بر رابطه افشا و هزینه سرمایه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *مجله دانش حسابداری*، ۵(۱۸)، ۹۱-۱۱۱.
- جلیلی، صابر؛ بادآور نهندی، یونس؛ کریمی، بهروز. (۱۳۹۳). بررسی ارتباط بین عدم تقارن اطلاعاتی، معاملات و نقدشوندگی سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *مطالعات حسابداری و حسابرسی*، ۸(۱۴۴-۱۴۴)، ۸.
- رحیمیان، نظام‌الدین؛ ابراهیمی میمند، مهدی. (۱۳۹۲). رابطه بین کیفیت افشا و محافظه‌کاری در بورس اوراق بهادار تهران. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، ۸(۲۰)، ۱-۸.
- فصیحی، صغری؛ حسینی، سید علی؛ مشایخ، شهناز. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر افشای ریسک بر کارایی سرمایه‌گذاری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *دانش سرمایه‌گذاری*، ۸(۳۱)، ۳۵۵-۳۷۲.
- کاردان، بهزاد؛ خلیلیان موحد، سمیه. (۱۳۹۲). بررسی اثر عوامل ریسک بر صرف ریسک سهام عادی. *مجله دانش حسابداری*، ۴(۱۳)، ۵۳-۷۴.
- مجته‌زاده، ویدا؛ مومنی سروستانی، مرضیه. (۱۳۸۲). تأثیر ارایه صورت سود و زیان جامع بر تصمیم‌گیری‌های استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۱۰(۳۱)، ۷۵-۹۶.

- نمازی، محمد؛ ابراهیمی میمند، مهدی. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر سازوکارهای راهبری شرکتی بر افشای ریسک. *حسابداری مالی*، ۸(۳۰)، ۱-۳۹.
- نمازی، محمد؛ ابراهیمی میمند، مهدی. (۱۳۹۵). بررسی چگونگی افشای ریسک در گزارش سالانه شرکت‌ها و عوامل مؤثر بر آن. *دانش حسابداری مالی*، ۳(۲)، ۱-۳۰.
- نمازی، محمد؛ جعفری، زهرا. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر تعدیل‌کنندگی هزینه نمایندگی بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و چسبندگی هزینه در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، ۹(۲)، ۱۶۹-۲۰۰.
- ولی‌پور، هاشم؛ طالب‌نیا، قدرت‌اله؛ احمدی، رضا. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر سطح افشای اختیاری بر مربوط بودن ارزش اطلاعات حسابداری در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *حسابداری مدیریت*، ۲۱، ۸۱-۷۱.

References

- Abraham, S., Cox, P. (2007). Analyzing the determinants of narrative risk information in UK FTSE 100 annual reports. *The British Accounting Review*, 39(3), 227-248.
- Abraham, S., Shrivs, P.J. (2014). Improving the relevance of risk factor disclosure in corporate annual reports. *The British Accounting Review*, 46(1), 91-107.
- Adamu, M.U. (2013). Risk reporting: A study of risk disclosures in the annual reports of listed companies in Nigeria. *Research Journal of Finance and Accounting*, 4(16), 140-147.
- Ali, A., Klasa, S., Yeung, E. (2014). Industry concentration and corporate disclosure policy. *Journal of Accounting and Economics*, 58(2), 240-264.
- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (1994). *Improving business reporting—A customer focus*. AICPA, Special Committee on Financial Reporting. New York: AICPA
- Amran, A., Bin, A.M.R., Hassan, B.C.H.M. (2009). Risk reporting: An exploratory study on risk management disclosure in Malaysian annual reports. *Managerial Auditing Journal*, 24(1), 39-57.
- Ball, R., Robin, A., Sadka, G. (2008). Is financial reporting shaped by equity markets or by debt markets? An international study of timeliness and conservatism. *Review of Accounting Studies*, 13(2-3), 168-205.
- Bansal, P., Clelland, I. (2004). Talking trash: Legitimacy, impression management, and unsystematic risk in the context of the natural environment. *Academy of Management Journal*, 47(1), 93-103.
- Baradaran hassanzadeh, R., Mahroomi, R. (2018). The effect of risk disclosure on the share price anticipation based on earnings and firm value. *Financial Management Strategy*, 5(4), 189-209 [In Persian].
- Barako, D.G., Hancock, P., Izan, H.Y. (2006). Factors influencing voluntary disclosure by Kenyan companies. *Corporate Governance*, 14, 107-25.
- Beretta, S., Bozzolan, S. (2004). A framework for the analysis of firm risk communication. *The International Journal of Accounting*, 39(3), 265-288.
- Beyer, A., Cohen, D.A., Lys, T.Z., Walther, B.R. (2010). The financial reporting environment: Review of the recent literature. *Journal of Accounting and Economics*, 50(2-3), 296-343.
- Botosan, C.A. (2004). Discussion of a framework for the analysis of firm risk communication. *The International Journal of Accounting*, 39, 289-295.
- Brown, S.V., Tucker, J.W. (2011). Large sample evidence on firms' year-over-year MD&A modifications. *Journal of Accounting Research*, 49(2), 309-346.
- Cabedo, J.D., Tirado, J.M. (2004). The disclosure of risk in financial statements. *Accounting Forum*, 28(2), 181-200.
- Campbell, J.L., Chen, H., Dhaliwal, D.S., Lu, H., Steele, L.B. (2014). The information content of mandatory risk factor disclosures in corporate filings. *Review of Accounting Studies*, 19(1), 396-455
- Deumes, R. (2008). Corporate risk reporting a content analysis of narrative risk disclosures in prospectuses. *Journal of business communication*, 45(2), 120-157.
- Dobler, M. (2005). National and international developments in risk reporting: May the German Accounting Standard 5 lead the way internationally. *German LJ*, 6, 1191.
- Dobler, M. (2008). Incentives for risk reporting: A discretionary disclosure and cheap talk approach. *International Journal of Accounting*, 43(2), 184-206.

- Dobler, M., Lajili, K., Zéghal, D. (2011). Attributes of corporate risk disclosure: and international investigation in the manufacturing sector. *Journal of International Accounting Research*, 10(2), 1-22.
- Elshandidy, T., Neri, L. (2015). Corporate governance, risk disclosure practices, and market liquidity: Comparative evidence from the UK and Italy. *Corporate Governance*, 23(4), 331–356.
- Estrella, A. (2004). Bank capital and risk: Is voluntary disclosure enough? *Journal of Financial Services Research*, 26(2), 145-160.
- Fasihi, S., Hosseini, S., Mashayekh, S. (2019). The investigation of the effect of risk disclosure on investment efficiency of accepted companies in Tehran stock exchange. *Journal of Investment Knowledge*, 8(31), 355-372 [In Persian].
- Fortin, R., Goldberg, G.M., Roth, G. (2010). Bank risk taking at the onset of the current banking crisis. *The Financial Review*, 45, 891-913.
- Gibbins, M., Richardson, A., Waterhouse, J. (1990). The management of corporate financial disclosure: Opportunism, ritualism, policies, and processes. *Journal of Accounting Research*, 28(1), 121-143.
- Grinblatt, M., Keloharju, M. (2001). How distance, language, and culture influence stockholdings and trades. *The Journal of Finance*, 56(3), 1053-1073.
- Gul, F.A., Leung, S. (2004). Board leadership, outside directors' expertise and voluntary corporate disclosure. *Journal of Accounting and Public Policy*, 23, 351–379.
- Hassan, M.K. (2009). UAE corporations-specific characteristics and level of risk disclosure. *Managerial Auditing Journal*, 24(7), 668-687.
- Healy, P.M., Palepu, K.G. (2001). Information asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets: A review of the empirical disclosure literature. *Journal of Accounting and Economics*, 31(1), 405-440.
- Hill, P., Short, H. (2009). Risk disclosures on the second tier markets of the London Stock Exchange. *Accounting and Finance* 49, 753–780.
- Hirtle, B. (2007). Public disclosure, risk, and performance at bank holding companies. FRB of New York Staff Report, 293.
- Hodder, L., Koonce, L., McAnally, M.L. (2001). SEC market risk disclosures implications for judgment and decision making. *Accounting Horizons*, 15(1), 49-70.
- Hutchinson, M., Seamer, M., Chapple, L. (2013). Institutional investors, risk/ performance and corporate governance: Practical lessons from the global financial crisis. *The International Journal of Accounting Symposium, Zhongnan University of Economics and Law, China*.
- Ibrahim, A.E.A., Hussainey, K. (2019). Developing the narrative risk disclosure measurement. *International Review of Financial Analysis*, 64, 126-144.
- IFAC. (1999). *Information technology planning for business impact*, international federation of accountants, New York, NY.
- Institute of Chartered Accountants in England and Wales. (1999). *No surprises: The case for better risk reporting*, ICAEW, London.
- Institute of Chartered Accountants in England and Wales. (1999). *No surprises: The case for better risk reporting*, ICAEW, London.
- Institute of Chartered Accountants in England and Wales. (2011). *Reporting business risks: Meeting expectations*. London: ICAEW.
- Institute of Risk Management. (2002). A risk management standard. www.theirm.org.
- Institute of Chartered Accountants in England and Wales (1997). *Financial reporting of risk: Proposals for a statement of business risk*, ICAEW, UK
- International Accounting Standards Board. (2010). *Conceptual framework for financial reporting*. London: IASB
- International Accounting Standards Committee. (1989). *Framework for the preparation and presentation of financial statements*. London: IASC.

- Jalili, S., Badavareh Nahandi, Y., Karimi, B. (2013). The Investigate relationship between information asymmetry with stock liquidity and transaction of listed companies in Tehran Stock Exchange. *Accounting and Auditing Studies*, 2(8), 84-99[In Persian].
- Jorion, P. (2002). How informative are value-at risk disclosures? *Accounting Review*, 77(4), 911-931.
- Kardan, B., Khalilian, M.S. (2013). Assessment of effect of risk factors on common stock risk premium. *Journal of Accounting Knowledge*, 4(13), 53-74 [In Persian].
- Khlif, H., Hussainey, K. (2016). The association between risk disclosure and firm characteristics: A meta-analysis. *Journal of Risk Research*, 19(2), 181-211.
- Klapper, L., Lewin, A., Delgado, J.M.Q. (2011). *The impact of the business environment on the business creation process*. In entrepreneurship and economic development. 108-123.
- Knechel, W.R. (2002). The role of the independent accountant in effective risk management. *Review of Business and Economics*, 47(1), 65-86.
- Knight, F.H. (2012). *Risk, uncertainty and profit*. Courier Corporation.
- Kothari, S.P., Ramanna, K., Skinner, D.J. (2010). Implications for GAAP from an analysis of positive research in accounting. *Journal of Accounting and Economics*, 50(2), 246-286.
- KPMG. (2008). *Focus on transparency: Trends in the Presentation of Financial Statements and Disclosure of Information by European banks*. London.
- Lambert, R. (2010). Discussion of Implications for GAAP from an analysis of positive research in accounting. *Journal of Accounting and Economics*, 50(2-3), 287-295.
- Leopizzi, R., Iazzi, A., Venturelli, A., Principale, S. (2020). Nonfinancial risk disclosure: The “state of the art” of Italian companies. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(1), 358-368.
- Lin, C., Owens, W.L., Owens, J.E. (2010). The association between- market risk disclosure reporting and firm risk: The impact of SEC FRR no. 48. *Journal of Applied Business Research*, 26(4), 35-46.
- Linsley, P., Kajüter, P. (2008). Restoring reputation and repairing legitimacy: A case study of impression management in response to a major risk event at Allied Irish banks plc. *International Journal of Financial Services Management*, 3(1), 65-82.
- Linsley, P.M., Shrives, P.J. (2000). Risk management and reporting risk in the UK. *Journal of Risk*, 3(1), 115-129.
- Linsley, P.M., Shrives, P.J. (2005). Examining risk reporting in UK public companies. *Journal of Risk Finance*, 6(4), 292-305.
- Linsley, P.M., Shrives, P.J. (2006). Risk reporting: A study of risk disclosures in the annual reports of UK companies. *British Accounting Review*, 38(4), 387-404.
- Lobo, G.J., Dan Zhou, J. (2001). Disclosure quality and earnings management. *Asia-Pacific Journal of Accounting and Economics*, 8(1), 1-20.
- Mahadeo, J.D., Oogarah-hanuman, V., Soobaroyen, T. (2011). A longitudinal study of corporate social disclosures in a developing economy, *Journal of Business Ethics*, 104(4), 545-558.
- Marshall, A.P., Weetman, P. (2002). Information asymmetry in disclosure of foreign exchange risk management: Can regulation be effective? *Journal of Economics and Business*, 54(1), 31-53.
- Meier, H.H., Tomaszewski, S.G., Tobing, R. (1995). Political risk assessment and disclosure in annual financial reports: the case of Persian Gulf War. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 4(1), 49-68.
- Miikinen, A. (2012). What drives quality of firm risk disclosure? The impact of national disclosure standard and reporting incentives under IFRS. *The International Journal of Accounting*, 47(4), 437-468.
- Miikinen, A. (2013). The usefulness of firm risk disclosures under different firm riskiness, investor-interest, and market conditions: New evidence from Finland. *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*, 29, 312-331.
- Mohobbot, A. (2005). Corporate risk reporting practices in annual reports of Japanese companies. *Japanese Journal of Accounting*, 16(1), 113-133.

- Mojtahedzadeh, V., Moemeni, M. (2003). The Impact of representing comprehensive income statement on decisions of financial statement users: Financial statement users' perspectives. *The Iranian Accounting and Auditing Review*, 31, 75-96 [In Persian].
- Mokhtar E.S., Mellett, H. (2013). Competition, corporate governance, ownership structure and risk reporting. *Managerial Auditing Journal*, 28(9), 838-865.
- Moumen, N., Othman, H.B., Hussainey, K. (2015), The value relevance of risk disclosure in annual reports: Evidence from MENA emerging markets (RIBAF 350). *Research in International Business and Finance*, 34, 177-204.
- Namazi M., Ebrahimimaimaimand M. (2016). Studying the effect of corporate governance on risks disclosure. *Quarterly Financial Accounting Journal*, 8(30), 1-39 [In Persian].
- Namazi, M., Ebrahimimaimaimand, M. (2016). Studying the disclosure of risk and influential factors on this disclosure. *Journal of Financial Accounting Knowledge*, 3(2), 1-29 [In Persian].
- Namazi, M., Jafari, Z. (2020). Agency costs moderating effects on the relation between corporate social responsibility and cost stickiness. *Empirical Research in Accounting*, 9(2), 169-200 [In Persian].
- Nelson, M.W., Tayler, W.B. (2007). Information pursuit in financial statement analysis: Effects of choice, effort, and reconciliation. *The Accounting Review*, 82(3), 731-758.
- Oliveira, J.S., Rodrigues, L.L., Craig, R. (2011). Voluntary risk reporting to enhance institutional and organizational legitimacy: Evidence from Portuguese banks. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 19(3), 271-288.
- Othman, R., Rashid, A. (2009). Market risk disclosure: Evidence from Malaysian listed firms. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 17(1), 57-69.
- Oyerogba, E.O. (2014). Risk disclosure in the published financial statements and firm performance: Evidence from the Nigeria listed companies. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(8), 86-95.
- P.W.C. (2008). *Accounting for change: transparency in the midst of turmoil*. A survey of banks' 2007 annual reports. London
- Pourheidari, O., Yousefzadeh, N., Azami, Z. (2014). Effects of firm size on the relationship between disclosure and cost of equity capital in companies listed in Tehran Stock Exchange. *Journal of Accounting Knowledge*, 5(18), 91-111 [In Persian].
- Rahimian, N., Ebrahimi Maimand, M. (2013). Relation between disclosures quality and conditional and unconditional conservatism. *Empirical Research in Accounting*, 2(4), 1-19 [In Persian].
- Rajab, B., Handley-Schachler, M. (2009). Corporate risk disclosure by UK firms: trends and determinants. *World Review of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 5(3), 224-243.
- Samkin, G., Schneider, A. (2010). Accountability, narrative reporting and legitimation: the case of a New Zealand public benefit entity. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 23(2), 256-289.
- Schrand, C.M., Elliott, J.A. (1998). Risk and financial reporting: A summary of the discussion at the 1997 AAA/FASB conference. *Accounting Horizons*, 12(3), 271-282.
- Shivaani, M.V., Jain, P.K., Yadav, S.S. (2019). Development of a risk disclosure index and its application in an Indian context. *Managerial Auditing Journal*, 35(1), 1-23.
- Solomon, J.F., Solomon, A., Norton, S.D., Joseph, N.L. (2000). A conceptual framework for corporate risk disclosure emerging from the agenda for corporate governance reform. *British Accounting Review*, 32(4), 447-478.
- Tan, Y., Zeng, C.C., Elshandidy, T. (2017). Risk disclosures, international orientation, and share price in formativeness: Evidence from China. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 29, 81-102.
- Taylor, G., Tower, G., Neilson, J. (2010). Corporate communication of financial risk. *Accounting and Finance*, 50(2), 417-446.
- Valipoor, H., Talebnia, Gh., Ahmadi, R. (2014). Examining the impact of voluntary disclosure level on value relevance of accounting information of firms listed in Tehran Stock Exchange (TSE). *Management Accounting*, 7(2), 71-81 [In Persian].

- Verrecchia, R.E. (2001). Essays on disclosure. *Journal of Accounting and Economics*, 32(1), 97-180.
- Von Alberti-Alhtaybat, L., Hutaibat, K., Al-Htaybat, K. (2012). Mapping corporate disclosure theories. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 10(1), 73-94.
- West, J., Graham, J.L. (2004), A linguistic-based measure of cultural distance and its relationship to managerial values. *Management International Review*, 44, 239-60.
- Wolk, H.I., Francis, J.R., Tearney, M.G. (1992). *Accounting theory: A conceptual and institutional approach*. South-Western Publishing Company.
- Woods, M., Marginson, D.E.W. (2004). Accounting for derivatives: An evaluation of reporting practice by UK Banks. *European Accounting Review*, 13(2), 373-390.
- Woods, M., Dowd, K., Humphrey, C. (2008). The value of risk reporting: a critical analysis of value-at-risk disclosures in the banking sector. *International Journal of Financial Services Management*, 3(1), 45-64.